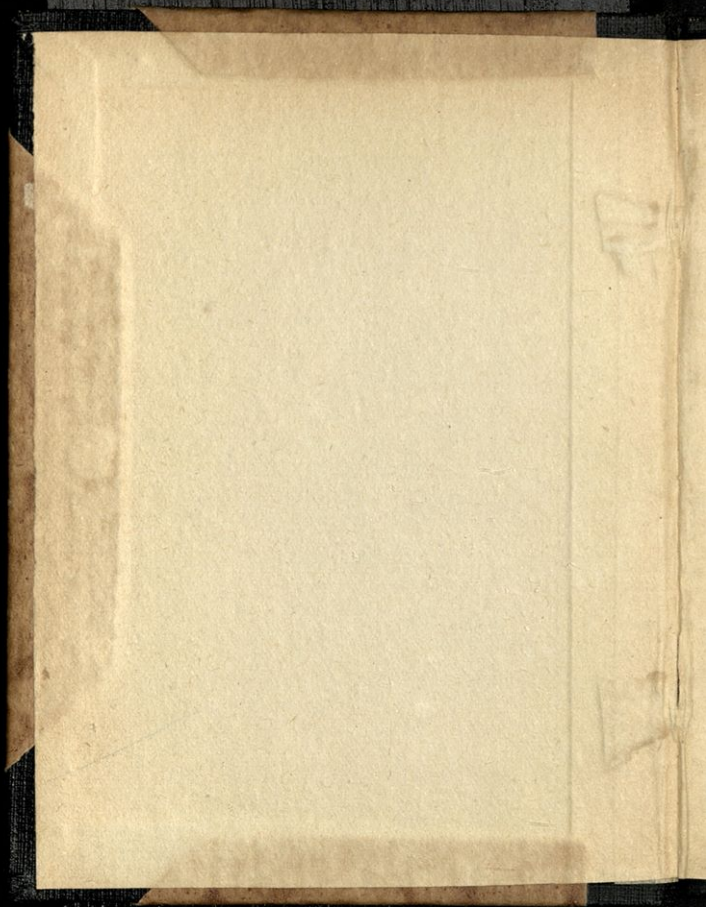

45012

Pravni Posrednik

KRATAK

P R E G L E D

SLOVENSKE LITERATURE

SA DODANIM RIEČNIKOM

ZA

SLOVENCE.

NAPISAO

IVAN MACUN.

©

KRATAK

1/2 platin

P R E G L E D

SLOVENSKE LITERATURE.

SA DODANIM RIEČNIKOM

ZA

SLOVENCE

NAPISAO

IVAN MACUN.

J. Uršič

U ZAGREBU.

NARODNA TISKARNICA Dra. LJUDEVITA GAJA.

1863.

45012

[Handwritten signature]

Niekoľko riečih

Z A P R E D G O V O R.

Premda je ovo dielce malo obširno, to mi se ipak čini od potrebe, da u niekoľko riečih označim nieke okolnosti tičúce se i sadèržaja i oblika njegova.

Sastavak ovaj nastao je time, što sam prošle školske godine u veoma kratko doba imao za krasni „Naučni slovník“, što ga izdaje Fr. Rieger, napisati članak o slovenskoj literaturi. Nakupiv tom prilikom kao i kasnije u Ljubljani gradiva, koje bi za rečeni slovník bilo preobširno, prerađio sam ga te u podlistku „Narodnih Novinah“ naštaťpao. Nu i sada nije mi bio smier, da o

toj stvari pišem obširno, nego da omladini poka-
 žem put za samostalnu dalnju radnju. S toga će
 svaki čitatelj lahko razumievati, da se nemogu
 ovdie očekivati imena od pisacah svihkolikih, oso-
 bito u tretjoj dobi, ili gdje bi koj pisac preveo
 bio po koju knjigu, kao što n. pr. g. Majciger
 prekrasnu knjigu o Cirilu i Metudu. — Ovako svèršiv
 kritični pregled odlučio sam se nekoliko piesa-
 mah dodati od tri pjesnika slovenska, da se time
 čitatelju stavi pred oči, kako se je uzastopce razvijalo
 slovensko pjesništvo i glede oblika i glede sadër-
 žaja. Na koncu pak sam nieke rieči hèrvato-
 sèrbske sa prevodom dodao za one slovenske či-
 taoce, koji nebi imali riečnika; lahko da još koja
 manjka, a gdje koja opet može biti suvišna.

Nu za iste ove slovenske čitaoce imadem
 ovdie još dodati nieke osobitosti štokavske skladnje;
 amo spada poraba rieči: *dieca* (v. Janežičeve
 nove slovnice §. 125), čisti *intrumental* (Ja-
 nežić §. 400), amo *instrumental* uz glagolje
zvati, *učiniti*, *imenovati*, *biti*, n. pr. Nieki su
 narodi Zapolskoga prozvali kraljem, ili str. 73

ovoga dielca „oblik je narodne piesme svojinom narodnom.“ Glede imperfekta i aorista vidi slovnice Janežičeve §. 234., samo se ovdie jasnije ima kazati, da se i jedan i drugi oblik izvodi iz infinitiva, ter ako pred *ti* stoji gèrlenik, ovaj u drugoj i trećoj osobi jednobroja od aorista pred slovom *é* prelazi u srodni mekani suglasnik, n. pr. pobieći = pobieg - ti, aorist: 1. pobiegoh, 2., 3. pobieže, pobiegosmo - ost - oše; rek - ti = reći aorist: rekoh, reče, rekosmo itd. Oblici: *bih*, *bi*, *bismo*, *biste*, *bi* sa dionikom na *l*, *la*, *lo* znače ponavljanje (v. Veberove skladnje str. 113), tako na str. 7: „s toga bi uzeo niemačku rieč, gdje bi mu manjkala“ narodna. Što se tiče dionika na *vši*, u štokavskom jeziku imade prema slovenskomu nieka razlika; pèrvo bo dionik može odbaciti *ši*, ako je prislovan (t. j. gdje se razvezuje sa veznici, n. pr. kad, budući da, jer, i); drugo ovaj dionik ima spol, broj i padeže samo onda, kad je pridavan, (t. j. kad se ima razvezati sa *koj*, - *a*, - *e*) te je onda razlika opet dalnja: glagolji prelazni imaju oblik pri-

slovni i pridavni na *vši*; glagolji neprelazni imaju prislovni oblik na *vši*, a pridavni jedino na *l*, *la*, *lo*, n. pr. str. 13. „Pohlina . . preminuloga god. 1804“; ili „čovieka umèrta (koj je umro) netrieba žaliti; ljudi propali; ostala strana slovnice (str. 9), prošle godine, minulega leta v. predgovor str. III. (Ovako pišu i Česi, Poljaci i obično Rusi, te po tom nevalja drugi razdio i dotična dva primiera u §: 474. 1. Jenežićeve slovnice). Najvažnija je pako razlika, da u štokavskom jeziku ima neovisni iliti prislovni dionik, kao što je gèrčki genitivus, lat. ablativus absolutus, a u staro-slavenskom dativ neovisni; n. pr. na str. 5. Našav(-ši) Trubar mnogo privèrženikah zabraniše m u dalnju radnju“, t. j. budući da ili kad je našao str. 13. „Popović je umro, neizpuniv mu se želja.“ (Vidi Veberove skladnje str. 140—141.)

Štamparskih pogriješakah nisam opazio nego ove: na strani 11. dole poslie broja 1856. dodaj: str. 68; u posliednjem redku str. 18. moralo bi biti: „prevedenih pjesamah“; na str. 21. mora biti: „ jezikom, neznam da li“ itd; u 2.

redku str. 57. ima biti: pravoslovje; u 3. redku str. 79. zdviguje.

Ovako mi preostaje samo želja, da u kritičnih mojih opazkah nitko netraži nesklonosti ili zle nakane; pa da istim načinom drugi sine ira et studio poprave mane, koje su uvukle mi se protiv volji.

U Zagrebu na dan svih Svetih 1863.

Ivan Macun.

Slovenski narod, stanujući na južno-zapadnoj granici slavenskoga koliena, susied je dvima narodima neslavenskima, na sieveru niemačkomu, na zapadu talijanskomu. Nu već s toga, što su Slovenci skoro neprekidno spadali na niemačku dèržavu, viekovito je na njih niemački jezik dielovao. Taj se upliv pokazuje sve do najnovijega vremena, ter će ostati, dok Slovencom jednom nepane u dio poraba narodnoga jezika i u školi i u pisarnah, a drugo, dok se pisci neupoznadu točno s drugim kojim čistim slavenskim nariječjem, a napose s hèrvato-sèrbskim.

Razvitak njihova jezika u književnom smislu bio je dva puta pobudjen i spotaknut baš od niemačke strane, a to i jedan i drugi put zbog vierozaakonskih odnošajah.

Pèrvi put bilo je onda, kad su Niemci u VIII. i IX. stolietju kèrstjanskom vierom nastojali učvèrstiti i osiegurati si gospodstvo i vlast germansku nad Slovenci. Na ovu dobu spominju nas samo ostanci, poznati pod

imenom Brizinskih spomenikah. Strožje prosudjivanje njihove naravi kao i njihova sadržaja, te napose i pitanja, zašto se po Miklošiću i po Kopitaru ovi baš slovenskomu narodu pripisuju, nespada ovamo, nego na literaturu staroslavensku. — Da je slovenski jezik u crkvenih ovih težnjah služio samo pukim sredstvom, to se vidi već iz toga, što od te dobe pa sve do godine 1550. književnomu životu i probudjivanju nigdje neima niti najmanjega traga. — Linhart (Geschichte von Krain. Laibach 1788—91, 2. svez. str. 357.) tvrdi, da su Kranjci (on obično negleda na sve Slovence) do XVI. stolietja pisali glagoljicom, osnivajući se u toj tvrdnji na dvie malene pergamene glagoljicom popisane, koje, odliepljene od kore knjižne, sada se nalaze u razdielu Coizove knjižnice. Nu jedno jezik nije slovenski, nego obični u kašnjih glagoljskih breviarih ili misalih; a drugo mogla se je takova knjiga Bog znade kamo prenieti u ine zemlje. Isto tako za to nedokazuje ništa ono, što Kumerdej u svojoj rukopisnoj slovnici tvrdi (v. Kopitar Gram. d. krain. Spr. Laibach 1808), jerbo pop glagoljski na Gorenskom, komu je biskup Hren (Chrön) god. 1617. zabranio čitanje mise iz glagoljskoga misala, dokazuje samo, da je mogao biti i biegunac, koi si je time služio svakdanju hranu. Niti o dielovanju Metodovu, osobito po štajerskoj i koruskoj Sloveniji neima traga, kad su solnogradski biskupi poslie

njegove smèrti odmah podkopali sve, što su uzradila slavenska apoštola.

Ovako su dakle Slovenci, živeći pod niemačkom vladom, oniemili, odtèrgnuti od svojih suplemenikah, te izobraženiji propali u germanizam, a narod ostao je manje više u svojoj naravi, na koliko se to po niemačkoj upravi, ter po svetjenstvu, neizobraženom u narodnom jeziku, nije priećilo. Za narod u književnom se smislu nije zauzimala niti vlada, niti cèrkva.

Drugi put je protestantizam spotaknuo narodni razvitak; niti sada dakle kao ni pèrvi put nije spotaknutje došlo od domaće narodne strane. Posliedica toga spotaknutja protestantskoga bila je ta, da se je cèrkva u smislu vladinom latila istoga oružja, kojim je stao raditi protivnik, daklem slovenskom knjigom. Nu kad je ovakvim načinom slovenski jezik i promak knjige postao jednostranim oružjem cèrkvenim, to je opet skroz propao razvitak književni, čim je bio protestantizam izrinut, te se nebijaše više bojati za katolicizam osobito u Kranjskoj. Ovako je dakle velika tišina od dobe jezuitske pa sve do dobe, kad je uslied živahnoga razvitka duševnoga po Francezkoj, godine 1693. na način talijanskih društva u Ljubljani sklopljeno društvo „Accademia operosorum“, poslie godine 1701., osobito u drugoj polovini XVIII. stolieća započelo umove buditi na duševnu radnju (v. Ruskaja besèda 1859 II., 115—8.).

Ovomu se društvu posredno imademo zahvaliti, da se je poslie O. Marka zanešeni ljubitelj slavenstva Japelj sa Kumerdejem i po ovih kao i po ideji narodnosti, koja se je na koncu prošloga stolieća uživotvorila u sèrcih književnikah, Vodnik probudio na narodnu radnju, kojega je s druge strane uz b. Cojza spoticao i Dobrowsky. Odsele nije više sasvim utèrnula radnja na narodnom polju, dok se godine 1843. po Štajeru, po Kranjskoj i Koruškoj raztèrkane sile nespojiše u jednoj točki, ter počеше napose dielovati na onu narodnu stranku, koja dosele nije osietjala upliva književnoga, t. j. na seljaka i zanatliju.

Hoćemo li dakle svukoliku literaturu točnije pregledati, to okaniv se pèrvoga pojava Brizinskoga, nalazimo za najprobitačnije, da ju razdielimo ovako:

I. Doba, za koje je slovenski jezik služio samo za cèrkvene svèrhe iliti od Trubara do Japelja.

II. Doba, za koje je uz cèrkvenu porabu jezik služio za pouku književnikah iliti od Japelja do 1843.

III. Doba „Novicah“, koje je jezik stalno postao sredstvom razvitka za sve strane naroda. Pri tom samo opažamo, da po načelu: „non datur saltus in natura,“ već u Vodniku nalazimo počelah ove tretje

dobe, nu buduć netrajalo dulje vremena, nemože se ovdie uzeti u račun.

I. Doba. Nauk protestantski jako se je ugniezdio po Štajeru, po Koruškoj i Kranjskoj; amo nisu spadala samo skorom sva gospoda viša, nego i mnogi građjani, nu da se i seljaci dovedu u taj krug, počese raditi slovenskim jezikom. Pèrvi je u Sloveniji i to u ljubljanskoj stolnoj cèrkvi počeo ovako propoviedi dèržati kanonik Primuž Trubar (niekoji pišu Trupar), od veoma siromašnih roditeljah rodjen godine 1508. u Raščici, selu ležećem blizu Turjaškoga grada (Auersberg), 3 ure naprama južnomu izhodu od Ljubljane (O. Marko pako veli, da je rodjen u Postèrlici), bivši prije toga slovenskim propoviednikom u Tèrstu, zatim protestantskim u Rubiji, blizu Gorice. Našav mnoge privèrženike, zabraniše mu dalnju njegovu dotičnu radnju; nu stališi kranjski podieliše mu ovo pravo u cèrkvi gradjanske bolnice, spadajuće na njih; odanle god. 1540. protieran u Loku, ide kašnije u Laške Toplice (Tüffer) u Štajeru, a zatim u Radečje (Račah) u Kranjskoj. God. 1547. na zapovied Karla V. morade ostaviti austrijsanske zemlje, ter pobiegav u gornju Niemačku življaše kano propoviednik u Rottenburgu, Kemptenu i Harachu kroz četnaest godinah. Nu god. 1561. vrati se na poziv kranjskih stališah opet u Ljubljanu, ter sa sobom dovede Ivana Manlija (Mandelca), koi je u Ljubljani ustrojio

pèrvu tiskarnu; ali več se je god. 1565. morao odreči miesta svoga kano propoviednik stališah, ter pobieže opet u Würtemberg, gdie je umro god. 1586.

Kano propoviednik na selu imao je priliku vidieti, kako je to težko na narod dielovati bez književne pomoći. Neima ni najmanjega traga, da bi se prije njega bilo išta pisalo slovenskim jezikom; a opet Trubar u predgovoru k pèrvoj strani novoga zavieta izrikom priznaje, da nije znao čitati ni glagoljice niti ćirilice, s česa sledi, da je i jedna i druga po svetjenicah od susiednih Jugoslavenah sigurno malo bila razprostranjena medju Slovenci. God. 1550. odluči se Trubar na prevod niekakova katekizma ujedno sa jednom propoviedju. A kad je god. 1553. nestalni pa i slavohliepni Pavao Vergerij zbog protestantizma, izgubiv svoju biskupiju u Kopru (Capo d' Istria), došao u Tübingu, nagovori Trubara, da se lati prevoda svetoga pisma, te bi uslied toga 1555. naštampano evangjelje sv. Matije. U njegovoj ga je radnji novčano podupirao Hans Ungnad, bivši načelnik štajerske zemlje, koi je god. 1554. ostavio Austriju, ter od god. 1557. živio u Urahu malo ne sav svoj imetak žèrtvujući na štampanje-slovenskih, glagoljskih i ćirilskih knjigah. Valvazor u svom dielu: „Ehres des Herzogthums Krain“ knj. VI. str. 346. navodi osam različitih dielah Trubarovih, izmedju kojih je najvažniji podpuní prevod novoga zavieta, onda psaltir i Luterova postila.

Trubar je pisao osobito za protestantske propovjednike, jezikom dosta slabim, jerbo u školah bijaše u Solnogradu i u Beču, a nikad se sa slavenskim jezikom znanstveno nije bavio; s toga bi uz porabu spolnika uzeo niemačku rječ, gdje bi mu goder manjkala u narodu možda svaki dan dolazeća. Slova je već zbog svèrhe svoje pa i zbog svoga neznanstva dotičnoga uzeo latinska; u pravopisu neima razlike između s i z, š i ž, niti su mu poznata pomekšana slova l i n. Da je na taj način ujedno strašno jednostran i nekritičan glede izgovora, to je naravna posljedica; tako je na mjesto o pisao u ili a, kako je čuo koju rječ u rodnom mjestu.

Ovi nedostatci njegovih prevodah probudiše Antuna Dalmatina, komu je i pridievak Juričić a nadriime pospèrdno Kobilica (o čijem se životu, kao n. pr. o rodnom mjestu, odgojivanju itd. nezna ništa), da kuša i on sv. pismo prevadjati slovenskim jezikom. Kano propovjednik na Gorenskom, t. j. na sievero-zapadnoj strani Kranjske, služio se je tamošnjim jezikom, a čini se, da je poznavao i glagoljske ili ćirilske knjige sv. pisma, jerbo u njegovu prevodu Spangenbergovih propovjedi nalazi se mnogo čistiji jezik, spolnika neima, a opet na mjesto germanizamah često stoje rieči, kojim u Trubarovih dielih ni traga neima; dapače imade krasnih slovničkih oblikah, kojih se jednomu, t. j. dioniku

na vši, n. pr. stopivši, jošte Prešern ruga u jednom epigramu naperenu na biskupa Ravnikara.

Kad su god. 1580. stališi štajerski, koruški i kranjski pristali na Dalmatinovu prošnju, da mu obielodane prevod celokupnoga sv. pisma, dadoše jednomu odboru nalog, da se lati toga posla; a ovaj videći razliku između pravopisa i oblikah u Trubarovu i Dalmatinovu prevodu, zamoliše ravnatelja kranjskih učionah, imenom Adama Bohorića, bivšega učenika Melanchtonova, da razmèrsi tu stvar. Ovaj latinskim jezikom napisà kratku slovniciu pod naslovom: „Arcticae horulae“, kojom je barem glede pravopisa toli dobro pogodio duh slovenskoga jezika, da se ovaj do godine 1844., amo tamo tja do danas odèržao u porabi, premda smo medjutim videli više putah nastojanje, da se promieni njegov način u pisanju nelatinskih zvukovah. I sama Gajevica, između svih pokusah pisanja sa latinicom najbolja, polagano joj je otimala pèrvenstvo. — Manje sretna, barem glede posliedicah, bila je ostala strana njegove slovnice; jer kada je došla doba reakcije proti protestantizmu, tako je čisto izčezlo ovo dielo, da pater Hipolit u XVIII. stolietju nije ni znao za to dielo, dok mu nije, kad je bio na tom, da štampa svoju slovniciu, nietko dao niekakvu slovniciu, kojoj se nije znao sačinitelj; ter da je Kopitar god. 1808. u svoj Kranjskoj znao samo za dvie dotične knjige.

Po Bohorićevih se je dakle načelih, počamši od god. 1584., štampalo Dalmatinovo celokupno sv. pismo staroga i novoga zavjeta; ali rekli bismo, da nam se Dalmatinov jezik bez promienah, uvedenih po gore rečenom odboru, dopada mnogo više.

Nu posredno je i ostala strana Bohorićeve slovnice blagotvorno djelovala na pravilnost svega slovenskoga jezika; jerbo kad je energični biskup Kren (drugi pišu Krön, obično Chrön) god. 1560. rođen u Ljubljani, oštrom rukom i gvozdenom dosljednostju stao protestantizam uništavati po slovenskih krajevih, to je on sâm po vulgati oskèrbio dobro izdanje svakdanjih evangjeljah i listovah, i to strogo po Bohorićevih pravilih. Tako se je ujedno prepriečio razpor naroda na dvie protivne stranke. Ali se je prije toga moralo sve iz protestantske dobe uništiti, što bi goder njegovim pomagачem bilo došlo do rukuh. Tako su n. pr. pèrva dva diela Trubarova sasvim izčezla, jer se nezna niti za jedan eksemplar; tako je slovnica Bohorićeva izčezla kao što gore rekosmo. Osmoga kolovoza 1600. sažgaše jezuite u Gradcu 10,000 protestantskih knjigah; isto se 23. prosinca rečene godine učini u Ljubljani; a opet 9. siečnja sljedeće godine spališe troja puna kola knjigah. To se iste godine još opetovalo, a što ih je spasenih bilo u kućah stališah, to je Ferdinand god. 1616. dao izručiti jezuitam, ter se sve izgubilo za našu literaturu; u ostalom jezuite

valjda videći, da kod Slovenacah neima pogibelji, ne-nastojahu skorom ništa o slovenskom jeziku, dočim vidimo, da su po Hèrvatskoj i Dalmaciji sve do skrajno doba njihova obstanka radili o dotičnih nariječjih, videći uvijek pred sobom pravoslavnu cèrkvu.

Štamparija Manlijena bude uništena, ter je i Kren evangjelja morao dati štampati u Gradcu. Kašnije, t. j. god. 1678. došao je iz Solnograda tiskar Mayer, ter je ustrojio novu tiskarnu.

Što još imade knjigah u knjižnici ljubljanskoj tičućih se dobe protestantske, obično su im iztèrgnuti predgovori, „da se njimi nebi gdie pokvarila učeća se omladina.“

Od izdanja Krenovih evangjeljah i listovah počamši prestaje dakle sva radnja o narodnom jeziku; jerbo se niti o Schoenleбенu (koi je Krenova evangjelja i listove slabo preštampao, ljubljanske germanizme urinuv namiesto čisto slavenskih riećih), niti o Otcu Hipolitu, koji je god. 1715., nekazav imena složitelja, preštampao Bohorićevu slovnici, može kazati, da je prekinuo ovu literarnu tišinu.

Premda po jeziku, u kom je pisao svoja diela, nespada Valvazor ovamo, ali spada jednako sa Bohorićem po predmetu. Riedki taj je muž sav svoj život stavio na izpitivanje kranjske poviesti u obće. Od vi-težkih roditeljah u Ljubljani god. 1641. rodjen, skorom sav je imetak potrošio na štampariju, bakrorezariju, na

umietnike, knjige i ine pripomočke za historička svoja diela, ter na Dolenskom i to na Kërškom (Gurkfeld) god. 1693. umro u velikoj biedi. Izmed 16 njegovih dielah stranom niemački stranom latinski izdanih *) najvažnije te dosada glavno dielo o starijoj poviesti kranjske zemlje je ogromna njegova poviest „Ehre des Herzogthums Krain“.

*) Vriedno je s više gledištah, da se ovdie navedu imena svih njegovih dielah: 1. „Passionsbüchlein“ sa liepimi bakrorezi. 2. „Topographia ducatus Carnioliae modernae“ u više od 300 bakrorezah. 3. „Topographia arcium Lambergianarum.“ 4. „Metamorphosis Ovidiana“ sa bakrorezi. 5. „Topographia Archiducatus Carinthiae modernae“ sa više od 200 bakrorezah. 6. „Topographia Carinthiae Salispurgensis.“ 7. „Theatrum mortis humanae tripartitum.“ 8. 1671. preveo niekakovu francezku knjigu štanpanu u Bambergu. 9. „Charta geographica Carnioliae.“ 10. „Charta geogr. Carinthiae.“ 11. „Charta geogr. Croatiae.“ 12. „Topographia Carinthiae.“ 13. „Ein satyrischer Ovidius“ sa 170 slikah. 14. „Lumen naturae“ o naravoslovnih i naravopisnih predmetih. 15. „Flos physico-mathematicus.“ 16. „Ehre des Herzogthums Krain.“ — Od ovih je dielah pèrvih šest, onda 8., 9. i 10. štanpano na njegovom imanju iliti dvoru Wagensbergu blizu željezničke postaje Litije izpod Ljubljane.

Kad je oriaškimi ovimi dieli propao u veliku nuždu, prodao je dragociene svoje knjige jezuitam u Zagrebu, ter je od prije poznato, da mu je knjižnica sa nadbiskupskom spojena u Zagrebu. Vidi Kukuljević poviest o stolnoj cèrkvi zagrebačkoj god. 1856.; s toga je laž, da joj je tekao god. 1863. u trag došao g. Radics!

Sadržaj ovoga dragocienoga i ogromno obširnoga diela, kakovim se teško druga koja zemlja ima dičiti, jeste sliedeći: 1. knjige ili toma: opis bivših starih žiteljah, granice stare Kranjske, koju dieli na Gorensku, Dolensku, Metličku, Notranjsku i Istrijsku ili Pazinsku. Sriedina zemlje bijaše mu Oblak blizu cèrkniškoga jezera. Znamenito još je i to, da je opisao ter na svoje troškove hotio graditi tunel kroz Ljubelj (Loibl), da su mu dozvoljili prolazninu za naviek; kolika bi korist bila za koruške Slovence! Dalje opis svih gradovah, kulah ili dvorovah, tèrgovah, župah, selah, gorah, vodah, podnebjja, rudah, rastja i životinjah. — U 2. knjizi imade opis narodah, koji su redom bivali na Kranjskoj, dakle i o starih Slavenih, o ćirilici i glagoljici našampav dotična slova. „Oče naš“ našampao je u 13 slavenskih nariječjah i razriječjah. Dalje nošnju i običaje kranjske, istrijske, hèrvatske, vlaške itd. U dodatku nabraja sve znamenitije pisce počamši od sv. Ćirila. Napokon sve o vieri od najstarije doba do njegova vremena, dakle paganstvo, kako su se pokèrstili Slovenci, nastojanje sv. Metoda, da se slavenski jezik uvede u obred katolički, progonostvo njegove osobe i njegova jezika. — U 3. knjizi opisuje vladu i nabraja vladare, ter su dodani gèrbovi plemenitih obiteljib; zatim opisuje sve gradove, tèrgove, samostane ujedno sa poviestju dodanom, a sva-

komu je točno naznačio i slovensko ime. — U 4. knjizi opisuje mnoge gradove i dvorove Hèrvatske, zatim čardake na turskoj granici, ratove turske po Kranjskoj i po susjednih zemljah i to često predstavljene u slikah. — To je veličanstveni sadèržaj. Smije li se osobito za ono vrieme kazati, da je on bio pisac niemački, ili samo kranjski? — a takav je genij poginuo skorom od glada!!

Na kratko imade se napomenuti temeljito izobraženi učenjak Ivan Popović, rodом iz celjskoga kotara, koi je u svom dielu „Untersuchungen vom Meere“ pokazao riedku učenost, i zanešenu ljubav za slavenstvo; nu nehajstvo ostaloga svijeta učini, da je god. 1763. u Beču umro kano učitelj niemačkoga jezika, neizpuniv mu se vruća želja, da se upozna sa svimi južnimi Slaveni, i da im prouči jezik.

Sviest o boljem dielovanju na polju slovenskoga jezika toli je duboko pala, da se je na ovom polju mogao pokazati jezik, kao što ga vidimo od oca Marka Pohlina, rodjenoga u Ljubljani god. 1735. a preminuloga god. 1804. u Mariabrunu kod Beča, gdje je veću stranu svoga života boraveći u samostanu, u ostalom plamteć za narod svoj, napisao više od dvadeset knjigah pobožnih, nu jezikom, kao da je zbilja on namjesto Trubara bio Kolumbus slovenskoga jezika i slovenske

slovnice; jerbo slovnica, koju je dao na svietlo, pokazuje jasno, da o Bohoriću nije imao niti pojma.

U ostalom i on spada na neumorne buditelje bolje dobe; kod njega mora čoviek kazati: „Et voluisse juvat.“ Koliko ima u sebi slabosti njegov jezik, toliko se opet mora priznati vruća njegova volja, da koristi svomu narodu, ter je Kopitar u oštrom svom šibanju njegovih dielah sudio strogo po napisanih njegovih dielih, a ne po onom, što je starac svojim savietom bio drugim. — Nu imademo jedno dielo, koje pisano latinskim — istina slabo klasičnim — jezikom, neće tako bërzo izgubiti svoje valjanosti; t. j. njegova „bibliotheca Carnioliae“ iliti bolje bibliografija kranjskih pisacah. Historičko društvo u Ljubljani veliku si je zaslugu steklo, naštaštapav ovo dielo, složeno alfabetičkim redom pisacah, i to u 63 strane u velikoj četvèrtini. U ostalom imade i mnoga imena od štajerskih, koruških i istarskih Slavenah. Dielo ide do blizu konca prošloga stolietja.

II. Doba. Reakciju protiv njegovu jeziku i samovoljnom tvaranju riečih, probudiše niekoji njegovi sudielovatelji: Japelj, Kumerdej itd., kojih je dielateljnost probudila se stranom po O. Marku a osobito po gore rečenoj akademiji. Nu kakav bijaše taj upliv i spotaknutje ležeće izvan samoga naroda, takovi i plodovi; radilo se je već po političkom i znanstvenom položaju one dobe kao što kod Niemacah, tako i u većem još razmierju kod nas samo

za učenjake, za ljude, kojim su znanosti svakdanji predmet radnje; i jedini socialni prevrat u Francezkoj učini, da je Vodnik u niekih stvarih pomislio i na sam narod; a izza njega sve to opet izčezne, ter sve do tretje dobe vidimo, da se najvažnija diela pišu niemačkim jezikom, dapače i same iz naroda izvadjene stvari, kao n. pr. Volkmerove piesme vidimo po Murku komentirane niemačkim jezikom; pa i sami najbolji piesnici, kao n. pr. Prešern, znali su pojedine od svojih piesamah ujedno izdavati niemačkim jezikom, da se ovako slovenskim umotvorinam sriedstvom niemačkoga jezika ogladi put do slovenskih sèrdacah! — Da je ova doba učenjačka ili doktrinarna, vidi se još i s toga, što je malo ne svaki učenjak ove dobe radio ili o slovnicu ili o riečniku, ili o obojem. Ovamo spada Megiser, Gutsman, Zelenko, Popović, Kumerdej (napisao je slavensku slovnicu uz sravnjivanje sa svimi slavenskim nariečji!), Japelj, Debevc, od kojih su poslednja trojica svoja dotična diela ostavila u rukopisu; zatim Vodnik, Kopitar, Schmigoz, Danjko, Metelko, Murko, izmedju kojih je jedina Vodnikova pisana jezikom slovenskim. (Potanja o tom vidi u stavku prof. Marna u programu ljubljanske gimnazije za god. 1861.) — Kopitarova se osobito zbog kritičnoga pregleda starije dobe, Metelkova zbog marljivo sabranoga jezičnoga gradiva može preporučiti; dočim

je Murko dobru svoju slovniciu praktično uredio za Niemce.

Pravim početnikom ove dobe možemo smatrati Japelja, člana spomenute akademije; iz njegova slovenskoga sërca jeknuo je, kako nam se čini, pèrvi zvuk poezije, dakle pèrvi naviestnik bolje slovenske dobe. Gjuragj Japelj rodi se god. 1744. u gradiću Kamniku na Gorenskom; s početka se je učio kod kuće gimnaziju i bogoslovje u Ljubljani, ter je zatim bio župnikom u Ježici blizu Ljubljane, kašnje u Naklu kod Kranja, a poslie toga kanonikom u Cielovcu, gdie je umro god. 1807., saznav na smèrtnoj postelji, da je bio naznačen za biskupa u Tèrstu. — Na poslovanje u slovenskom jeziku bodrio ga je osobito Otac Marko Pohlin. Tako je god. 1779. izišao njegov veliki katekizam u slovenskom jeziku, za koi je, posvetiv ga carici Mariji Tereziji kano znak priznanja, dobio zlatnu spomenicu u težini od jedanaest dukatah, predstavljajuću s jedne strane caricu, s druge Josipa II. — Dakle u ono se je doba slovenska radnja ovako pripoznavala; a danas?!

Ovim priznanjem obodrivan, stavio se je u društvu s Kumerdejem, Riharom, Škrinjarom, Šrajem, Traunom i Wolfom na prevod cielokupnoga sv. pisma, što se je u četèrnaest svezakah štampalo od god. 1784. do 1802. Nije se u tih prevodih dèržao slovničkih načelah Poh-

linovih, već Bohorićevih. A premda je ovo dielo velevažno, jer je pèrvo podpuno izdanje katoličko, to su za nas ovdie najvažnijim predmetom njegovi pjesnički i prozaički spisi; jer jedno je na slovenski jezik preveo mnogo iz niemačkoga, nešto iz talijanskoga i francezkoga, i to iz Mendelsohna, Gellerta, Kleista, Hagedorna, Metastasija i inih; drugo napisao je sam nekoliko izvornih pjesamah, koje su po svoj prilici pèrvi početak te struke u slovenskom jeziku.

Ovako se barem daje misliti; jerbo Vodnik je kano mladić od 15 godinah (1773.) pèrvu svoju pjesmicu složio; a Japelj bio je za 14 godinah stariji, ter neznam, da li se je ovako ravnao po toliko mladjem Vodniku? — Da je sadanjemu slovenskomu stihotvorstvu poslie god. 1770. položen pravi temelj, moglo bi se suditi po tom, što knjige od ove godine (n. pr. Katekizam Kanizija, štamp. u Ljublj. 1770. v. ljublj. bibliot. br. 10.022.) u pjesmah neimaju još nikakova mierila, kao što je i prevod iz Ovidija, štampan u slovnici O. Marka god. 1768. bez mierila. — A da je Japelj u sebi osietjao niekakove zasluge, vidi se iz latinske pjesme, složene 1789., kojom se je za člana preporučao društvu „Arcadia“ u Gorici, gdje odmah na početku govori o tom:

Ille ego, qui cecini Sclavonica metra Philippo,
Dum caperet Regni publica gesta foris,

Qui normam fidei patrio sermone reduxi
 Numen ut a teneris discat amare puer
 Sunt mihi quas lingua modulator nostrate camoenae,
 Ut missis pariter pagina juncta docet:
 Sunt quoque, quæ præco de te Gesnere (!) paravi,
 Tentet ut Idylli slavica musa genus:
 Et quaedam lyrico conscripsi carmina cantu,
 Ut subeant varios slavica verba modos.
 Ne quoque pauperiem timeat vernacula vocum
 Aut sola insuetas horreat ire vias,
 Illustres posui vario sermone poetas
 Pro duce qui monstrent quam terat illa viam.

S toga sudimo, da je Japelj samostalno radio, ter da je možda Vodnik ujedno sa Japeljem od O. Marka potaknut radio; nu i to se mora kazati, da je miero u Japeljevih piesmah i starijih prevodih skroz pravilno i gladko. — Neka se nitko nečudi, zašto se u ovom načetu o razvitku slovenske literature toli brižno iztražuje početak slovenskoga piesništva; jerbo sa poezijom svaka se naravno razvita književnost počima, ovom bo ljubav prama narodu svomu ulazi u sèrca omladine. — Jezik u prevodih njegovih prama okolnostim liep je i gladak (za niekoje protivnike rieči **uže** = **že** = hèrv. **vre** navadjamo ovdie, da J. piše jedino **uže**); a sadèržaj po njem prevedenih pisamah uz strogo cèrkvene često je i šaljiv,

odstupajući od stojičke niekakove ozbiljnosti, kojom u slovenskom narodu dišu nieki ljudi, odbijajući n. pr. svaku erotičku pjesmu kano izmet literaran; tako je n. pr. Japelj preveo iz Hagedorna „Zorn eines Verliebten“ i „Verläumdung“. Jednako su šaljive: „Otročja postela na kmetu“ i „kako se na kranjskim prosu mane“, u kojoj opisuje sve šale zbivajuće se u istini tom prilikom. Bez dvojbe je ove dvie pjesme napisao sam taj do groba toli štovani svetjenik.

Ovim se je načinom po niemačkih primierih u slovensko pjesništvo kano temelj mierila uvukao naglasak namjesto teže slavenske, koja, zanemarena u poeziji, propadne i u slovnica.

U ostalom opažamo jošte glede Japelja, da su plodovi njegove pjesničke radnje više ostali u rukopisu (čuvaju se većinom u kranjskom muzeju), te da po tom nišu dalje tako dieovali, kao n. pr. pjesme Vodnikove.

Primierom Japeljevim kao i Markom Pohlinom spotaknut, radio je Antun Linhart na pjesničkom polju, i to jedno složiv šaljivu igru „Županova Micka“, a drugo u krasnom prevodu francezke šaljive igre „le mariage de Figaro“, što je god. 1840. u Ljubljani štampano pod naslovom „Veseli dan, al Matiček se ženi“. Želio bi samo čoviek, da si je odabrao drugo kakovo dielo, koje bi uz veću valjanost značajevah ujedno imalo veću vriednost u krasoslovnom smislu; tà Francezka je već prije

toga imala dramatičke svoje klasike! — Glavno mu je i dosta temeljito dielo niemačkim jezikom pisano „Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen süd-slawischen Länder Östreichs“. Rodio se je u Radolici na Gorenskom god. 1758. a umro u Ljubljani 1795.

Ovamo spada štajerski pjesnik Lavoslav Volkmer, koi se je god. 1741. rodio u Luttenbergu a kano svetjenik umro god. 1816. blizu Optuja. Pievao je mnogobrojne pjesme, većom stranom basne uz mnoge o poslovih seljačkih, i to kadšto jako dosietljivo, al mu je jezik slabiji od onoga, kojim govori ondašnji narod. Mora se reći, da je škoda za njegov pjesnički dar, al isto tako je škoda, da je uslied njegovih pjesamah, koje se još danas pievaju izmedju Optuja i Radgone, mnogo oslabiela prava narodna poezija, koja u obće pred ostrimi riečmi mnogih svetjenikah što dalje, tim više izčezava iz Slovenije, ter ju ponajviše zastupaju mlohavi plodovi slabih pjesničarah, kao što je u Štajeru n. pr. bio kapelan Vèrbnjak i ini. Bolje se često nalaze u Kranjskoj. — Obielodanio je Volkmerove pjesme Antun Murko u Gradcu god. 1836. pod naslovom „Leop. Volkmera fabule in pesmi“.

Iste godine sa Linhartom i to u Šiški blizu Ljubljane rodi se dobom pèrvi pravi pjesnik slovenski, t. j. Valentin Vodnik. Stupiv god. 1775. u samostan sv. Franje, živio je skorom sekulariziran kano svetjenik

na Gorenskom i Dolenskom (u Sori, na Bledu, u Ribnici, u Bohinskoj dolini), a onda bude god. 1798. postavljen za učitelja 5. i 6. razreda gimnazije ljubljanske, ter je god. 1797. počeo periodički list slovenski izdavati pod naslovom „Ljubljanske novice“, dočim je već prije kroz tri godine izdavao „Kolendar“ po novijem ukusu, t. j. sa kojekakovimi pripoviestmi. Epigramom od god. 1802. pokazuje nam sâm, da za takovu stvar tada još nije bilo doba, napisav u jedan svezak svojih Novicah kao sliedi:

Smo stare Novice,
 Negodne drobnice,
 Nam dobri so kotje
 Za delat napotje;
 Se bomo zmedile (= riedke postale)
 Iskavca dobile itd.

Kad su Francezi god. 1809. tretji put došav, kranjsku zemlju si god. 1810. uredili francezskim načinom, pade Vodniku kano vieštaku i u francezkom jeziku u dio, da bude ravnateljem svih nižjih i sriednih učionah ljubljanskih. Narodnomu jeziku podieli se nešto od pravah, koja ga idu, te u tu svèrhu Vodnik, koi se je već od-prije mnogo bavio sa pisanjem riečnika i slovnice toga jezika, napiše god. 1811. svoju slovnicu „pismenost“, i to slovenskim jezikom, neznam; da li iz svojega uma ili više uslied ustava tadanjih učionah. —

Na čelu ovoj slovnici stajaše piesma „Ilirija oživljena“, slaveća Napoleona s toga, što je iz niekih jugoslavenskih pokrajinah, njegovej vlasti podloženih, složio provinciju iliti zemlju „Iliriju“. Nu politični taj hymnus kao i sklonost njegova prema Francezom, koje je smatrao uzkrisiteljem Slovenacah i Dalmatinacah, toliko mu nakopljene neprijateljah, da je god. 1813., kad su Francezi ostavili Iliriju, izgubio svoje miesto, ter je živio samo od 200 forintih za predavanje talijanskoga jezika. Kakovim je čuvstvom pozdravljao god. 1814. mir, vidi se iz piesme, gdje nabrojiv cvietje za slavodobitnika, pieva u posliednjoj kitici:

Tvoje smo cvetice,

Se ti poklonemo;

Ponižno prosimo

Smiluj se sirot!

Bilo mu je tiesno živieti, te je u privatnih kućah za platju ućeći malo ne sasvim morao prestati u radnji na velikom riečniku, kojeg ovako nije mogao naštampati, ter mu je ostao rukopisom, dok nije u najnovije vrijeme mnogo povećan u dva toma izašao na troškove premnuloga biskupa Wolfa. Ovako je pèrvoga slovenskoga piesnika u velikoj biedi god. 1819. stigla smèrt. Nadgrobnik vidiš mu na groblju ljubljanskom.

Značaj bijaše mu izvèstan, smiernost prirodjena, te se u krasnom „Vodnikovu spomeniku“ (uredjenu drom.

Ethbinom Costom ter štampanu god. 1859., u kom imade svestrano gradivo o Vodniku nagomilano) čitaju mnogi dokazi njegove umiljatosti i poštenosti. Isto ga tako njegove pjesme predstavljaju kano čovieka iskrena, vesela, kadšto bocljiva, ali nikada iz zlobe iliti mèržnje. — Kako je dielovao kano učitelj, kako je nastojao, da u mladeži probudi duh poštenosti, duh marljiva nastojanja, to se vidi medju ostalimi dotičnimi glasovi, osobito iz duha, kojim u rečenom spomeniku siedoglavi učenik njegov, profesor u miru Petruzzi, opisuje njegovo dielovanje u učioni.

S obzirom na tiesne okolnosti našega naroda mora se kazati, da se je Vodnik odlikovao malo ne svestranim umom, ter na sve, što je sam znao, postojano budio osobito učenike gimnazijalne. — Mnogo se je bavio sa starinami i poviestju svoje domovine, ter je kano plod dotičnoga dielovanja osim različitih sastavakah god. 1809. niemačkim jezikom izašla prema vremenu kritično izrađena poviestnica kranjske, tèrstjanske i goričke zemlje, za koju nikada nije dobio obećane mu nagrade, premda ju vieštaci u mnogih stranah hvale još i današnji dan. Spotaknut po barunu Cojzu, poznatom svestrano veleza-sluznom mecenatu, učio se je botaniku a osobito mineralogiju, te se na mnogih svojih putevih rado bavio i sa geologijom. Dalje bio je, kao što već rekosmo, publicista iliti novinar; a ujedno mnogo se je bavio sa

jezikoslovjem, naučiv se osim latinskoga, gèrčkoga, nie-
mačkoga, talijanskoga i francezkoga jošte različita sla-
venska nariječja, ter je mnogo obćio sa Dobrovskim.
Ovako je točno poznavao razmiere slavenskoga jezika,
tako da čoviek nemože razumiet, kako je n. pr. Pre-
šern poslie njega svojim umom mogao uzpreći u toli-
tiesne granice kranjske zemlje.

Kraj sve ove mnogostrane radnje pjesničko nje-
govo dielovanje ostaje za nas najvažnije, ter je i njemu
i narodu njegovu urodilo najboljim i trajnim plodom.

Čini se, kano da je gorenska zemlja od naravi
opredieljena za kolievku slovenske poezije; jerbo su
svi veći pjesnici slovenski iz divnoga toga perivoja, ter
se tekcar u najnovije vrieme ovakovi pomaljuju i iz inih
krajevah. Japelj je više prevoditelj, ter je ostao bez
nasljednikah; Vodnik je pjesnik, komu je Jupiter, kao
što je suvremeni mu Šiller pievao, pravo dao, da smije
kod njega na nebu bivati, dočim je sviet razgrabljen
po svietovnjacih. — Probudiv se god. 1773. po Marku
Pohlinu u 15godišnjega mladića pjesnički um, ostao mu
je sve do smèrti i to od vèrsti blagovesele, kažući
čednu, blagu ćud i više nalik na narodnu i na Geller-
tovu te Anakreontovu poeziju, premda čoviek, sudeći
po napomenutoj već pjesmi „Ilirija oživljena“, nezna
što bi iz toga čistoga, bistroga, oštroumnoga pjesništva
bilo nastalo, da mu je jezik bio ogladjen, ter da si

nije na svih stranah imao kèrčiti put, kako da mu ide ideja na svietlo. Pa baš iz onoga nagona prema narodnoj poeziji, o kojem nam sam govori o pjesmi „moj spominek“, da ga nuka pievati, što ga je učila mati, ter ju sliedovati u tom, što je izpievala starica, možemo razumieti, zašto su mu pjesme popularnoga sadèržaja liepo izpale, i to u obće u duhu domaćem, neodvisnom od niemačke i talijanske poezije, premda je poznavao i jednu i drugu, kano i staru klasičnu.

Pjesme pod naslovom: „pesmi za poskušnjo“ naštao je god. 1806.; a kašnije su opet u dosta slabom izdanju god. 1840. naštampane kod Blaznika u Ljubljani (osim „Ilirije oživljene“, koja se nalazi u Čbelice 5. svezku, u Cvetju Macunovu i u Cvetju Janežičevu) u jednom svezku imajućem 132 strane, ter još čekaju, da se podpunije i shodnije načini izdanje. — A dadu se dieliti: A) na lirične; B) na epične; C) na opisne; D) na epigramatične; E) na davorije; F) na prevode.

A) Izmedju liričnih bez pitanja je najliepša gore napomenuta „Ilirija oživljena“; kratak joj sadèržaj jest: Ilirija po Napoleonu oživljena, nezna kako bi blagotvornika nagradila, kad si niti diece svoje nemože razabrati; jer stari gradovi i junaci njezini propadoše; Iliri bo kucali su niekada po ozidju rimskom, ter prije Rimljanah gradili ladje, dok ih ovi nisu svladali; nu sami od Germanah budu smèrvljeni, a Ilir propade, dok „Na-

oleon trebit ukaže mu prah“. Iliri ili Slaveni jedno su, ter su se borili sa Maćedonci. Sada Napoleonov duh u Slavene stupa, ter će se ovi preporoditi kano pèrsten Evrope. — Proročanstvo, kao što vidimo, slabo mu se izpunio, jer pèrsten ovaj razpuče na osam komadah. — Bilo s toga, što mu se je smier veličanstvene ove pjesme krivo shvatjao, ili što se je osviedočio, da Napoleon po postupanju s Poljaci sudeć nebi nadah probudjenih bio izpunio, ili napokon s trećega koga razloga, koi si može čoviek misliti, kako si ga hoće: Vodnik napisà kašnije kano proti njoj „Iliriju zveličanu“, u kojoj opisuje sreću, što ju je uvijek uživala te će uživati Ilirija iliti Slovenija. Pjesma ova, pèrvi put naštampana na str. 27. i 28. Spomenika Vodnikova, nediše onim duhom uzvišenim, ter neima prekrasnoga pregleda i saveza kao i starija joj sestra. Sudeći po kiticah 12. i 14.

Ne misli mi biti Ne oče ne kralj,
Za deteta svoje Se srce mi vžalj’.

Sem pela: „Jez prstan Evropini bom“;
Ne dà me nevesti, Se vdere na lom —

mislio bi čoviek, da je pjesniku barem glavnim razlogom bio onaj, koi smo baš naveli kano drugi povod, s kojega je mogla nastati ova pjesma. — Sva je Vodnikova narava u obće bila strogo lirična, kao što nam to već

sviedoči razmnivom bujna, premda manje strogo uređena pjesma „Zadovoljni Kranjc“, koju je napisao kano mladić od petnaest godina. Osobito važna je pjesma pod naslovom „Moj spominek“, gdje nam opisuje jedno liričnost svoje naravi, kad pieva i u najsiromašnije doba, drugo, odkuda da vadi svoj pjesnički duh, a tretje, da

„Ne hčere ne sina,

Po njemu ne bo,

Dovolj je spomina:

Me pesmi pojó!“

B) Izmedju pripoviedajućih pjesamah njegova je pjesnička žila krasna u basnah; ine pripoviedajuće n. pr. „Milici miljeni“ nisu tako jasne, kako valja za široku epičnu struku. U ostalom napomenuta ova pjesma — imajući predmetom nevinu dievojku, kojoj se dan ženitbe odlaže, s uzrokah, kojih ona nezna — spada medju najniežnije i najnaravnije u svoj slovenskoj literaturi. — A basne njegove sve do danas možda su najbolje u slovenskoj poeziji, u umiljatom prostom svom obliku, tako, da valja kazati, da mu pjesnička narav nebijaše za široku razplavljenju, prizoropunu, već za prostu nu frišno-naivnu kriečku pripoviest. — U pjesmi: „Kos in Sušec“ str. 15., mjesec ožujak kudi kosa, što tako rano misli na brak i gniezdo; zima dodje, pak mu brata

ubije i neviestu stavlja u pogibelj — živa slika samoga pjesnika, koi se je prerano pouzdao u slovenski pokret za francezke vlade. A jedna od oštrijih je „Nemški in kranjski konj“ o staroj navadi, da se Slavenom uvijek baca u oči, kako su zaostali za Niemci; bahaču Niemcu

„Kranjska para milo pravi:

Tud bi lahko jez bil tak;

Al tepéjo me po glavi,

Lačen moram stati v mlak’.“ —

Niekoje mu pjesme titraju na finoj medji izmedju basne i Allegorije i pjesme, kao n. pr. „Star pevec“ str. 24., kojom izriče, da mu pjesma teče i u starosti, kao što nekada Anakreontu.

C) Glede krasnih opisah pjesničkih nije čudo, da je i njemu, i poslie njega mnogomu, komu su krasni kranjski južno - koruški i južno - štajerski „velikani“ iliti orijaši gledali u samu kolievku, toli krasno za rukom pošao opis tih oriašah sive svoje glave dižućih do neba. Ovamo spada „Vršac“ str. 12., spadajući na najkrasnije iskre slovenske poezije od te struke.

D) Imade i nadpisah ili epigramah. Tko je vidio izvor Savice u Bohinskoj dolini, razumiet će, kako je Vodnik mogao napisati tamo sliedeće stihove:

„Grem visoko pit Savico,

Lepih pesmi hladni vir,

Mojstra pevcov na zdravico

Naj mi teče ta požir.“

Na str. 54. Čestitka u Novicah 1798:

„De b' zlomil si glavo,

Kaj vošit nevem,

Lan' tlačil sem travo,

Še letas je grem.“

pokazuje, kako je Vodnik sa malenim brojem svojih čitateljah malo bio zadovoljan.

E) Imam još napomenuti njegove davorije, što ih je god. 1809. složio (neznam, dà li barem nisu po niemačkih; jer mu ne teku tako liepo i čisto, kao ostale) za slobodnjake iliti zemaljsku stražu (Landwehr, u Kranjskoj veli se joj „črna vojska“); imade ih pet, od kojih je samo druga (str. 78.) puna žive poezije, ter i posljednja (str. 85.) liepo izvedena. Mi smo ovdie o tih pjesmah govorili kano o vèrsti posebnoj, kad im značaj nije onakov, kano da ih je pjesnik iz svoga sèrca napisao za svoju rekao bih nasladu duševnu.

F) Napokon liepo je i gladko preveo 1., 2., 3., 7., 9., 16., 17., 19., 30., 33., 37., 40., 43. i 45. od Anakreontovih pjesamah, i iz talijanskoga „Iskrice“. Prevodi ponajviše u mierilu izvornom u obće su mu gladje izpali od izvornih pjesamah, s česa smijemo suditi, da ga je neokretnost jezika priečila u razlaganju liepih mu pomislih.

Što se tiče jezika, kojim je pisao Vodnik, to ćemo naravno naći, da mu je prema današnjemu manje okretan, ter više lokalan; nu s druge strane vidi se, da mu je kriepak, strogo narodan, ter se mora reći, da je on svojom poezijom pravi početak slovenske dobe. Jezik današnji u slovenskoj poeziji naravno se od njegova razlikuje osobito većom pravilnošću; danaske se ipak uz kojekakove ine mane a napose uz germanizujuću skladnju u mnogih proizvodih, nesmije svoj slovnici pèrkositi, kao što to nalazimo u Vodniku. Ovamo spada osobito nevaljalo pokratjivanje riečih, što se na Gorenskom nalazi, pa i u njegovih pjesmah n. pr. vstan' m. stanu, zelen'mo m. zelenimu, jasnimo m. jasnimu str. 34. Ovamo i rima: rokal (miesto rokav) — bokal str. 4.; očetovv, obetav m. obetal str. 36.; mlak' m. mlaki.

Al nam i glede takovih manah pokazuje Vodnik, da je bio uzvišenijega duha od mnogih nasljednikah; jerbo nije mirovao u izpravljanju svojih piesamah, tako, da o gdje kojoj pjesmi imamo tri do četiri teksta (v. Novice 1858 str. 51. i 52.).

Ovako nasljednici u Vodniku imadu skorom svestrano dobar primier, uzor. Primierom njegova djelovanja barem posriedno probudiše se raznovèrstne sile, da se razvijaju srodnim načinom.

Medju ove spada Jarnik, Danjko, sigurno i Prešern, Slomšek i ini.

Urban Jarnik rodi se god. 1784. u zilskoj dolini u koruškoj zemlji. U Cielovcu, gdje je izučio sriednje i više učione, djelovao je u njega slovničar O. Gutsman, a pjesnički duh čini se, da mu se je probudio u Čanjčih blizu Cielovca, gdje je kano kapelan do polovine godine 1809. živući napisao mnogo pjesmicah. Odanle preseliv se u Cielovac, oniemile su mu pjesničke žice, ter je uz četiri bogoslovna diela 1817. poslovenio „sadjorejo“; god. 1822. obielodanio je dielce o stároslavenskih riečih, koje se još danas nalaze u jeziku slovenskom (on veli: „in der windischen Sprache,“ dakle valjda u razriečju štajerskom i koruškom?). A kano plod mnogogodišnjega truda obielodanio je god. 1832. u Cielovcu najbolje mu dielo „Versuch eines Etymologikons der slovenischen Mundart in Inner-Österreich“. Dielo sviedoči, da je već i Jarnik bio osviedočen o tom, da nam nije dosta znati samo jedno nariečje; jerbo često prispodablja rieči sa ostalimi nariečji slavenskimi.

Kao što je u ostalom mnoga još diela (medju ovimi niemačko-slovenski riečnik, od kojega su 4 arka bila već naštampana) ostavio u rukopisu, tako su ostale mu i pjesme u rukopisu (bilo jih je 161 strana u četvèrtini napisanih, al se je izgubila najveća strana), ter su nam poznate samo sliedeće: „Zvezdje“ (Čbelica 1831.), „Damon Meliti“ (Čb. 1832.), „Kres“ (Čb. 1833.); k tomu onih deset, što ih je u Vodnikovu „Spomeniku“ naštam-

panih na strani 114. i 115. Duh je ovih pjesamah krotak, umiljat, bez višega poleta mašte (fantazije) većinom više opisan, al se svakoj vidi i na sadržaju i obliku, da se je rodila u mirnoj, krasnoj naravi.

Kao što na Vodniku i Jarniku, tako se vidi i na Metelku i Danjku, koliko je veliki česki jezikoslovac Dobrowský delovao na slovensku literaturu. Ovo se vidi i na jednoj stvari, koju bi drugčije čoviek držao za malenkost. Čini bo se, da je Dobrowský a osobito Kopitar sa ostrim svojim razlaganjem o manah latinice, kako Slavenom služi osobito za izražavanje strogo-slavenskih zvukovah, spotaknuo kod Slovenacah i Danjka i Metelka, da pomisle, kako bi tomu bilo pomoći; obodvojica kušala su niekakovu miešanicu ćirilice i latinice.

P. Danjko (sàm se piše Dajnko), rodjen blizu Radgone, danas dekan (tehant) u velikoj Nedelji blizu Ormuža (Friedau) na Štajerskom, dao je u Gradcu god. 1824. na svietlo slovniciu o štajersko-slovenskom podnariječju, kako se govori izmedju Mure i Drave, jedini idiotikon ovoga zanimivoga nariječja. Namiesto staroga **zh** u bohoričici uzeo je **ч** (=č), za **sh** (=ž) služi mu **х**, za **fh** (=š) **8**, za **nj** rabi mu **н**; **z** i **s** namiesto staroga **s** i **f** uveo je, kako je kasnije uvedeno po Gaju. Osim toga je za strogo-lokalni zvuk, nu dolazeći i u ruskom (ы), koi Niemci označuju sa **ü**, Francezi sa **u**, uzeo slovo **y**.

U isto doba bavio se je Fr. Metelko sa kranjskim podriečjem i ujedno sa izpravljanjem pravopisa iliti abecede. Rodio se je na Dolenskom, ter je umro koncem god. 1860.; god. 1825. dao je u Ljubljani na svietlo najbolju dosadanju slovniceu „kranjskoga jezika“; po načelih Dobrovskoga uredjena, strogo se osniva na narodni jezik, nu sa neprestanim obzirom na staroslavenski jezik. Do-kučiv i on nedostatke u bohoričici ležeće, uzeo je iz ćirilice ѿ za **fh** (=š), з za **s** (=z), ѡ za **sh** (=ž), ѣ za **nj**, ч za **zh** (=č, ć), ѡ за **fhsh** (=šč), ѣ za **z** (=c), ѿ za široki **o**, е za široki **e**. Dalje protiv običaju jugoslavenskom ustanovi razliku izmed českoga **h** i **ch**, za pèrvo je uzeo **h**, za drugo **h**; za neodlučni poluglasnik strogo lokalni, t. j. ovako se nalazeći samo u niekojih krajevih, koi se sada različno piše (kano **i**, **e**, **a**), izumio je nov znak **z**, ter u ovo nesrietno, neodlučno slovo postavljao je sav napor učiteljski; jerbo je bio pèrvi profesor slovenskoga jezika na liceju ljubljanskom. Zbog njegovih ovih novotarijah nastao je velik prepir, u kom su Metelko i Kopitar protiv Čopu i inim s njimi nastojali prodrieti, nu bohoričica odèržà pobiedu. — Slog ili stil u kratkih pripoviestih, kao i u prevodih cèrkvenoga sadèržaja gladak mu je i diše čisto-slovenskim duhom, kako se govori u kranjskoj zemlji.

OVAKO su učenjaci sve dalje i više radili na polju slovnice i slovara, dok se nisu god. 1830. u Kranj-

skej Čbelici opet sjedinile niekoje piesničke sile, tako da su od rečene godine do 1833. izašla četiri svezka u 12., svaki po prilici od 100 stranah. Medju mnogimi radećimi silami našao se je genialni lirik Prešern, te je osobito sredstvom Čbelice svoje misli sipao po Sloveniji.

U Čbelici imademo pred sobom sve piesničke sile kranjske zemlje one dobe sjedinjene. Mnogo je pod slovom S. doprineo Jakov Župan, komu piesme sviedoče visoku učenost ne samo u jeziku, nego i u poviestnici itd., nu s druge strane ni u njega, niti u urednika tih svezakah, Kastelica, sadanjega bibliotekara u Ljubljani, neima prave uzvišene poezije, neima iskre, koja proizvodu uma pritisne pečat genija. Prešern je sam u Čbelici god. 1832. oštro sudio o jednoj vèrsti Kastelicove poezije, t. j. o mnogobrojnih mu epigramih:

„Zakaj pač muhe moj lovi Kastelic?

Prodajat misli jih namest čbelic.“

Čelakowský u časopisu „Českého Muzeum“ 1832. str. 445. sudi o njem kao sliedi: Básním páně Kasteličowým lehkost ano i rozmanitost sice odepríti se nemůže, leč pohřešime w ních zhusta jednoty myšlének, stručnosti a vyššího letu. Mnohem méně chwalitebných vlastnostich lze najíti we weršich p. S., ano weskrz nic jiného nejsou leč rymovaná proza. Zvláště pak oblíbené jemu ano i

jiným tu básníkům metrům — — — — —, až příliš často se opětuje a w sluchu nepřijemnost plodí. Tu bájky, epigramy, veselé, popisné a vůbec všeho druhu básně po tomto kdákavém a s nechutnými rakouskými a německo-štyrskými pjesničkami sbratřeném rozměru až ke zhnusení se přemilají, a již to za dobré znamení vkusu p. Prešernu vykládáme, že docela rozměru tohoto se waroval. Ostatně p. S. aspoň tím chvály zasluhuje, že we mnohých básních bedlivě jest w oslawení kraje svého.“ Dalje još na kratko napominje niekoľičinu piesamah od dvojice suradnikah, t. j. Grab^{ar}ova i Levičnika, od kojih je želio više jednako niežnih piesamah. Dalje s velikom radostju spominje narodne piesme, naštampane u III. i IV. svezku; ja bih ovdie samo ono kratko napomenuo, što ću kasnije razviti, da to nisu narodne piesme nepromienjene, već da su prikrojene. — Jošte se ima spomenuti i to, da Čbelicu ide zasluga, da je Slovencem barem u jednoj pjesmi pokazala rukopis kraljodvorski. —

Godine 1848. izašla je peta knjiga kranjske Čbelice, al je izdanje nekritično, budući da nije kazano, kada je nastala knjiga u rukopisu, jesu li dakle sve piesme starije, kad se je n. pr. 1836. piesma „Kam?“ iz ovoga 5. sv. prešampala u „illyr. Blätter“, dočim bi čovjek po sadržaju niekih piesamah n. pr. „Ilirije oživljene“ ili kojih Prešernovih n. pr. „Nebeška processija“,

„Sveti Senán“ itd. mislio, da bi ih teško cenzura bila za štampanje dopustila.

Neka u ostalom iz ovih redakah nitko nesudi, da su Kastelicu Slovenci nezahvalni za njegovo nastojanje i trud; što drugi nijedan nije znao izposlovati, to je učinio on, sve pjesničke sile u Kranjskoj sabravši u jedno kolo.

Ovako nam preostaje da govorimo još o pèrvoj od tih silah, t. j. o Prešernu.

France Prešern, 3. prosinca 1800 u Vrbi, selu gorenskom u Kranjskoj od seljačkih roditeljah rođen, prošao je učione ljubljanske, a prava izučio u Beču. Dugo su ga vremena proganjali, tako da mu tuga, toli često napomenuta u njegovih pjesmah a najživahnije izražena u prekrasnoj pjesmi „slovó od mladosti“, nije bila gola, izprazna fantazija, ter je, mnogo godinah proživivši koncipientom u Ljubljani, tekar tri godine prije svoje smèrti, t. j. 1846. postao odvjetnikom (advokatom) u Kranju (Krainburgu). Prešern je po svojoj naravi skroz i skroz lirik, kao niemački Heine (samo da u njega nije ona satira toli oštra, bodljiva), ili kao Tèrnski u hèrvatskom. Da je on našao širom već razvite odnošaje, u kakovih su manje više rođena ova dvojica, i on bi valjda mnogo više bio radio, pa jezik ga nebi bio priećio u izražavanju zanešenih mu idejah, da im u jugoslavenskoj lirici neima lahko para, gleda li se na umiljato

čuvstvo njegove poezije. Jošte nije se našao čoviek, koji bi o tom genialnom pjesniku napisao pobliži životopis, ter kao što je Anastazij Grün razvidao tamne strane u Lenauovu življenju, razkrio nam uzroke černih mu danah i noćih (v. Novice 1849. str. 29.), pak se je bojati, da će na ovaj nam način nestati svih suvremenikah, koji bi baš znali i jedno i drugo kazati o njem. Bila je viekovita borba izmedju njega i svetjenstva.

Dvie godine prije smèrti dao je na svietlo sakupljene svoje pjesme pod naslovom „Poezije doktora Franceta Prešerna“. U Ljubljani, Blaznik. Moto, stojeći na čelu knjige, opisuje nam njegov život, da se živahnije nemože:

„Sim dolgo upal in se bal,

Slovó sim upu, strahu dal;

Srce je prazno, srečno ni,

Nazaj si up in strah želi.“

Rekao bih, da je svakolika njegova poezija ilustracijom ovih redakah, a napose soneti puni su dotičnih dokazah.

Vele, da je mnogo njegovih poezijah poslie smèrti uništenih po jednom protivniku, a to je moguće, jer mu je pero kadšto bilo malo čisto, kao što se znade o Bürgeru i Blumaueru, a često je bilo oštro satirično, pogubno napereno na protivnike mu. Niekako srodne sa ovom su opazkom niekoje pjesme naštampane u 5. svezku Čbelice.

Nu okaniv se onoga, česa neima, na kratko preglednimo poezije, kako su nam naštampane. Piesme razpadaju mu po sadržaju na lirične, kojim pribrajamo i prekrasne dvie elegije („prva ljubezen“ i „slovó od mladosti“), na epične, kao balade i romance; onda „krst per Savici“; jedna veća satira pod naslovom: „Nova pisarija“; epigrami ponajviše satirični; po obliku izvanjskom jedna glosa, mnogo gazelah i 42 soneta; dakle poezija mu je mnogovèrstna, različitim stranam pripadajuća.

Prešern je kralj u liričnoj poeziji i u sonetu. Čuvstvo u jednoj kao i u drugoj vèrsti toli je duboko i jako, da mu dotične piesme spadaju medju najsavèršenija diela, što mi je poznata u obće poezija, ter da se pjesniku nepodkrade lahko ma najmanja stvar, koja po najstrožijem sudu nebi spadala tamo. To sve valja napose o svih starijih mu piesmah, kao i o mnogih novijih. Starijim pribrajam sve one, koje se nalaze već u Čbelici *). Dvie su njegove piesme daleko poznate, jer se često pievaju; izmedju njih je prekrasna: „pod

*) Sa više gledištah čini mi se osobito za slovenske čitatelje vriedno, da ovdie po mogućnosti naznačim, kojim je redom pjesnik izradio svoje umotvorine. Broj, dodan naslovu piesme, znači stranu, na kojoj u potpunom mu izdanju stoji dotična piesma; broj, stojeći uz *illyr. Blätter* (*ill. Bl.*) kaže broj toga lista. Čb. znači: kranjska Čbelica.

oknom“. Biva noć, ti si kriva, da nemogu spati, ter da idem pod tvoj prozor. Do zvezdah neima nam ovdie sviedokah, s toga mi se pokaži na prozoru, ter mi kaži, ljubiš li me ili ne; ako te je strah govoriti, samo mi rukom znak daj o mom udesu. — Neima je na oknu; zvezde! poglednite, da li zbilja spava ili me možda kuša, ili ljubi drugoga.

„Ako spava,

Naj bo zdrava;

Ak' me skuša, nič ne dé (čini);

Po nje zgubi,

Ako ljubi

Druz'ga, počlo bo srcé.“

God. 1827. Dekletam (7) ill. Bl. 2.

„ 1830. Lenora (57) prevod Čb. — Povodni mož (68) Čb. — Slovo od mladosti (106) Čb. — Licova strelec prevod (neima mu u poezijah), ill. Bl. 14. aug.

„ 1831. Hčere svet (39) Čb. — Nova pisarija (97) Čb. — Soneti (127, 128, 129, 131) Čb.

„ 1832. Soldaška (23) Čb. — Učenec (41) ill. Bl. 14. jan. (i Čb. 1833.) — Turjaška Rozamunda (45) Čb. — Zvezdogledam (43) Čb. — Perva ljubezen (104) Čb. — Zabavljivi napisi iliti epigrami (110) Čb. — Soneti (130, 158, 159, 167) Čb.

„ 1833. Strunam (5); Dohtar (43); Glosa (108); Gazele (117); soneti (161—6). Sve ove u Čbelici.

„ 1836. Napose izdan Kèrst per Savici sa sonetom Matiju Čopu. — Kam? (12), iz 5. svezka Čbelice prest. u ill. Bl. 30. apr. — Prekop (72) ill. Bl. 23. jan.

Glavni je predmet t. j. ljubav ovdie razlio u dvie kitice; od ostalih kiticah svaka majstorski sadèržaje po jednu pomisao, a ujedno je vanjski oblik te pjesme, da joj nije lahko para.

Još o jednoj pjesmi neka nam bude dopušteno prozboriti, a to je str. 36. „Pevcu“, koja nam predstavlja duboki ponor i tamnu noć u njegovoj duši u pet krasnih kiticah (štrofah); od ovih pèrva ima dva stiha, druga tri, tretja četiri, četvèrta tri a peta opet dvie, ter nam opisuje, da pjesnik imade u svom sèrcu tamnu noć, kraguja, koi mu neprestano grize na sèrcu, prošlost da je britka, sadašnjost prazna, budućnost bez nade;

God. 1837. Zdravilo ljubezni (53) ill. Bl. 13. svibnja.

„ 1838. Pevcu (36) ill. Bl. 9. lipnja. — Ribič (77) ill. Bl. 3. ožujka. — Moto na pročelju knjige ill. Bl. 26. svibnja.

„ 1842. K slovesu (15) ill. Bl. 31. ožujka.

„ 1843. Ukazi (13) ill. Bl. 8. lipnja.

„ 1844. Sila spominja (17) ill. Bl. 29. veljače. — Mornar (21) ill. Bl. 16. svibnja. — V spomin And. Smoleta (27) ill. Bl. 28. studenoga.

„ 1845. Od železne ceste (29) Novice br. 16. — Judovsko dekle (50) ill. Bl. 16. studenoga — Orglar (88) Novice br. 22.

U 5. svezku kranjske Čbelice imade prije neštampane pjesme: Nuna; Sveti Senán; Šmarna gora; Nebeška procesija; Zdravljica; glede ovih se nezna, kada ih je pjesnik složio.

Za ostale Prešernove pjesme nisam nigdje našao naznačeno, kada su nastale.

nu da mu kano pjesniku valja mirno podnositi svukoliku patnju „Stanú Se svojega spomni, trpi brez mirú“. — Isto bi tako čoviek morao poblíže govoriti o dvih elegijah, u kojih se jednako neodvisno, izvorno kretje kao i u obće u svih svojih dielih. Jednu, t. j. „Slovó od mladosti“ preveo je Čelakovský na str. 446. gore rečenoga svezka čas. čas. muz.

Od epičnih píesamah pokazao nam je u niekojih krasan, plastičan razvitak čina uz dodanu šalu kao u „hécere svét“, „učenec“, „dohtar“, „zviezdogledam“, „ženska zvestoba“ (tri je dievojke redom ljubio nieki guslar; čim mu se iznevieri jedna i druga i tretja, svaki put puče mu jedna struna, ter napokon na jednoj samo svira pievajući ujedno, da žene nas uče neljubiti nijedne). U drugih baladah i romancah opet razvija živahnost i bujnost fantazije, kao što to biva u „povodnjem možu“. Niekako ovamo ide liepa, mirna alegorija o ptici feniku, koju je pievao u „spomin V. Vodnika“ i „Orglar“, kojom niekim tiesnosèrčnikom odgovara, zašto on pieva o ljubavi. Najveća od njegovih epičnih píesamah je „Krst per Savici“, razvijajući nam prekrasan prizor iz vremena, kad su se Slovenci na izvoru Save pokèrstili, ter se ljubav vodje slovenskoga prema dievojci milenoj pretvori u ljubav prema kèrstjanskoj ideji. Nu koliko je liepo i niežno sve razvito, ipak se vidi, da mu je lirika prava žica, jer junački uvod kripak

je i jak; nu opet se vidi, da s njim vlada lirična kratkoća, dočim je dalnji razvitak mekan i umietan, al bez visokoga onoga poleta fantazije, što ga drugčije vidimo u Prešernu. Satirički duh Prešernov vidi se stranom u „novoј pisariji“, stranom u epigramih. — „Nova pisarija“ genialno smiehu i ruglju izvèrgava prestrogi purizam slovničarah, kao i niekih protivnikah romantičke Prešernove muze, od kojih je vèrvila kranjska zemlja u obće, a napose Ljubljana (takav arhilog glede purizamah jezičnih i na inih miestih Jugoslavenstva nebi škodio, gdie se svaka rieč kao n. pr. panorama, stereoskop itd. prevadja do nesmisla i nerazumljivosti). Učenik pita si jednoga spisatelja, kako i o čem valja pisati, da čoviek steče ime slavnoga spisatelja. Spisatelj mu odgovori, da mora iti medju narod, ter koje su rieči tamo, i kako ih taj govori, tako je jedino pravo; čuvaj se germanizamah, ter nekvari nam poezije sa baladami i romancami, već pievaj o krumpiru i kako se od gnjidah čiste životinje. — Oštar i to proti ostalom duhu njegove poezije satiričan je duh u mnogih epigramih, kojimi je pokazao izobražen, fin, estetično razvijen um, nu u niekih epigramih vidi se nesretni separatizam i lokalizam, koji nas Slavene upropastjuje, dakle kratkovidnost narodno-politična; jerbo šiba n. pr. one, koji bielim Hèrvatom, Rusnjakom, Slovakom, Slovencom nepripisuju velike političke budućnosti, — a to mi

ovdie opažamo tim više, što god. 1847., kad je izdavao svoje pjesme, duh slavjanstva probudjen po Šafařiku i Kollaru, nije mogao Prešernu biti nepoznatim. Ovamo spada i epigram 20., u kom Stanka Vraza zove krivim Katonom, što je slovensko nariječje dèržeć previše tiesnim, bud za svoju poeziju, ili u obće glede budućnosti god. 1836. izključivo se latio ilirskoga iliti hèrvatsko-sèrbskoga jezika (vidi i Zlati klasi II., str. 30).

Igračke u vanjskom obliku, t. j. glose i gazele, krasno su mu izašle izpod ruke; a još krasniji su mu soneti. Tu neima ni traga kakvu goder nasilju budi glede stiha ili glede idejah; pregled svakoga soneta obično je lahak; u pèrvih dvih kiticah često na način slavenske narodne poezije imade primier bud iz naravi bud iz prošlosti, u posliednjih dvieh glavni predmet, pa sve to tako liepo izvedeno, kao da je pred sobom već imao ma koliko starijih sonetah, dočim prije njegovih slovenska poezija nije imala nego jedan jedini. Jednakom se jasnostju i preglednostju odlikuje uzvišeni mu „sonetni venec“. Pa rekao bih, da se i u tom označuje duh Prešernove poezije, što je baš u sonete izlio svoju bol i tugu, jer u posliednjih sonetih kano da nam je sam napisao komentar za gore napomenutu liričnu pjesmu „Pevcu“. — U ostalom bilo bi zanimivo, da čoviek stane njegove sonete prispodabljati sa Petrarkinimi; jer jedno sám u elegiji: „Prva lju-

Medju suposlenike „Kranjske Čbelice“ spada još nekoličina od takovih, kojih glavna radnja spada na kašnje vrijeme, kao Bl. Potočnik, župnik blizu Ljubljane, koi je uz slovniciu slovenskoga jezika niemački pisanu izdao jednu stranu „sveta u obrazih“ (Orbis pictus), ter složio niekoje i cèrkvene i svietovne krasne piesmice (medju ovimi svemu slavenskomu svietu poznatu „Pridi Gorenc“), koje se danas pievaju širom po narodu; zatim J. Žemlja, rođen god. 1805., a kano župnik na Ovšiškem u Gorenskoj umro 1844, koi je uz niekoje manje napisao i poveću piesmu „Sedem sinov“, naštampanu u Ljubljani 1843 ujedno sa prevodom Grayeve elegije „na groblju“. Piesma „sedem sinov“ znamenita je već s toga, što je predmet iz hèrvatske poviesti: Ban Mikić veoma si željaše nasljednika; nu kad mu ga nije bilo, žena mu mèrzi na svaku mater budući sretniju. Jednom dodje siromašna žena noseći trojčice (trojke) na rukuh, pak moli za milostinju. Banica nju odtiera gadnim načinom, budući osvieđočena, da je laž o trojčicih. Malo zatim u odsutnosti banovoj porodi sedam sinovah, ter od srama šest ih dade služkinji, da ih potopi u vodi. Ban u taj par vraćajući se kući spasi ih, ter ih obskèrbi bez znanja materina, dok nisu nastupili 17. godinu. Tad pokazav ih banici ova reče, da bi smèrti bio dužan, tko bi hotio ovake junake umoriti. Na što joj odkrije istinu, ter

molbami od sinovah ganut oprosti joj život. — Pjesma složena u stancach iliti ottava rima spominje na Prešernov „krst per Savici“, nu nije od one glatkosti, kojom se odlikuje ovaj pjesnik, premda se u ostalom čita ugodno.

U isto doba sa Zemljom radio je Val. Stanić; rođen god. 1774. na Soči, umro je 1847 u Gorici, poznat kano pjesnik veselih pjesmicah; zatim Krepel, rođen 1790 blizu Radgone u Štajeru, a umro 1844, koi je velikim trudom nu slabim jezikom napisao povestnicu štajerske zemlje („Dogodivšine štajerske zemlje“ Gratz 1844). Prešern ga je ostrim načinom označio u jednom distihu:

Nisi je v glavo dobil, si dobil le slovenšino v kremplje;
Duh preonemčeni slab, voljni so kremplji bili. —

U ostalom valja priznati, da su mu mnogo bolje izpale pjesme, kojimi u svom dielu obično savršuje pojedine dobe historične.

Amo spada još i J. Zalokar, koi je izdao podpuni nauk o gospodarstvu, te sve do danas radi na ogromnom slovensko-nijemačkom rječniku, koi će se po onom, što je o tom vidio pisac ovih redakah, možda takmiti sa Vukovim rječnikom, samo da visoka starost volecienjenomu starini dopusti, da preradi krasno dielo, koje prije složiv po korenih sada prestavlja u strogi alfabetički red. — Napomenuv još kano velezaslužna

cèrkvenoga pisca M. Ravnikara, koi se je rodio u Kranjskoj 1776, ter 1845 umro kano biskup u Tèrstu, pokazav Slovencom, kako valja pisati u duhu samoga naroda, koi ne zna drugi nego samo narodni domaći jezik, preostaje nam jošte da na svèršetku ove dobe napomenemo Antuna Slomšeka. Rodjen 1800 u Ponikvah blizu Poličanah u celjskom kotaru, postao je god. 1846. biskupom labudskim (Lavant), ter kano takav u Mariboru umro god. 1862. Njegovim se osobito nastojanjem preporodio slovenski duh po koruškoj i štajerskoj zemlji; dielovanje mu osietjao je i seljak i učenjak; jerbo kako je osobno u čovieka dielovao umiljatim i niežnim načinom, tako bijaše mu slog ili stil ljubezan, miran, pak čisto slovenski; njegovoj prozi u slovenskom jeziku neima lahko takmačice. Uz mnoge pobožne knjige, koje su po svem narodu razprostranjene u tri do četiri izdanja, napisao je prekrasno praktično školsko dielo „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“: i ovo više putah štampano pisano je načinom, kojim po Niemačkoj za niže učione u jednoj knjizi znadu sve različite za mladež potrebite predmete spojiti. Osim toga mnogo je napisao niežnih piesamah i to najstarije već u knjižici „Koruške in štajerske pesmi“, što ih je god. 1832. u Celovcu Ahacel u 2. izdanju dao na svietlo. Osim toga svaki svezak lietopisa „Drobtince“, što ih je on utemeljio god. 1846., imade najizvèrstnije sastavke iz nje-

govora pera. Šillerovu pjesmu „o zvonu“ preveo je toliko krasno, gladko i naravno, da mu se sa prevodom od Koseskoga takmi u lahkoci stila, samo joj je amo tamo dao odviše cèrkven značaj, jer prevod neka ostaje prevodom. — Smèrt njegova u najpogibeljnije doba narodnomu je razvitku u Štajeru pa možda i po svojoj Sloveniji usiekala duboku ranu, koja će nas peći dugo ter dugo vremena.

Dodavši jošte, da su osobito svetjenici ove i sljedeće dobe nastojali, da stranom u izvornih dielih, stranom u prevodih osobito od pripoviestih Kristofa Schmidta i od inih doraslim kao i mladeži prirede shodne hrane za pobožni duševni život (Rozman, Klančnik, F. Globočnik, Baraga, J. Burgar, Cigler, Dolinar, Hašnik, Kociančić, Javornik, Likar, Ledinski, Vodušek i mnogi ini), prelazimo na novu dobu slovenske literature. —

Pregledav ovako književnosti slovenske drugu dobu vidimo, da joj je zbilja predmet i značaj često samo za učenjake iliti literate, ter su spisatelji uslied okolnostih, kao što niekada i u Dubrovniku pisali u dva jezika, i to osim Vodnika i Prešerna u Sloveniji većinom bolje u tuđem nego li u narodnom jeziku. — Da ovaj način mnogo više prija protivnikom slovenskoga jezika nego li duh tretje dobe (premda znamo i ove dobe ljudi slovenskih, kojim je zbog učenja slovenske slovnice bilo privšiveno ime panslavistah), to nam pokazuje nieki ljub-

ljanski dopisnik u časopisu „Hoch vom Dachstein“, koji je 1862. izlazio u Gradcu, gdje na str. 87. medju ostalim veli: „Kad je uz niemački jezik jošte koracao strogoliterarni razvitak narodnoga jezika slovenskoga, to su obadva jezika naravno medjusobno plodonosno delovala. Nu odkada je jezična razpra nastala, nestalo je te plodonosne uzajemnosti, ter se ljudi s jedne i druge strane motre ostrim okom.“ U dalnjem razvitku govori, da je Prešern radio u duhu romanticizma, kojemu je pravcu Göthe pojmom svesvietske književnosti opredielio svèrhu i značaj (risum teneatis amici); ter kuje u zvezde Prešerna s toga, što je pievao u obadva jezika. Nu s jedne strane moramo reći, da će i najstrožija bezpristrana kritika imati priznati, kolika je razlika izmedju slovenskih i niemačkih njegovih plodovah; riedko mu je koja niemačka stvar dobro pošla za rukom, dapače imade u toj struci sasvim slabih stihovah; s druge strane rado bismo znali, koliko Niemacah, kojim se bogme nije bojati za narodnost, izdaje piesnička svoja diela u dva jezika?

Nebismo toga bili napomenuli, da neima neka stranka po Sloveniji, koja slovensku ravnopravnost tumači ovako, da bi Slovenci imali biti dvoživci, a Niemci slobodno samo neka pišu niemački.

III. Duh narodnosti na toliko se je probudio na svih stranah, da su god. 1843. „Kmetijske in rok-

delske Novice“ pod uredničtvom dra. J. Bleiweisa saokupile svekolike do sada raztèrkane narodne sile, ter je značaj najnovije ove dobe, da su se sve strane ovoga narodića spoznale kano uda jednoga te istoga tiela, t. j. Slovenije, dočim je „Kranjska Čbelica“ već u svom naslovu imala znak separatizma, lokalizma. Neima sada lahko narodnjaka slovenskoga, komu nebi bilo traga u tom listu, ter su „Novice“ živa poviest najnovije slovenske literature. Polaganim, mirnim korakom mudri im urednik vodi narod na promak u gospodarstvenih kao i duševnih stvarih. Ovako je medju ostalimi bez ikakova prepira doskočio razpri o abecedi; jerbo počev svoj list izdavati starom bohorićicom, već se je godine 1844., premda ga je u tom stao priečiti sâm Kopitar, odlučio za gajevicu, samo što slova ć nije podèržao, ter se je odèržala ova malena razlika medju slovenskim i hèrvatskim pravopisom; jer dotični se glas u Sloveniji, na koliko znadem, samo čuje okolo Ribnice na granici Notranjskoga, dočim ga Dolenci kao i Gorenci i ostali Slovenci neimaju.

Dielovanju Bleiweisovu i njegovih pripomagačah imade se pripisivati, da je jezik izmaknut iz prastaroga mèrtvila i stagnacije, koju Kopitar napominje u svojoj slovnici veleći na str. 39., da Dalmatinov prevod biblije nipošto nije ostario izza 200 godina; sada bo uslied nastojanja dra. Miklošića i niekojih mladićah, koji su

se u Beču po njegovu napatku stavili na staroslavenski jezik, koješta je promienjeno i ustanovljeno u oblikoslovju tako, da je ova strana starijih slovnica podosta ostariela na mnogih miestih. Ovako je osobito zvukoslovno pitanje razmèršeno, ter n. pr. ustanovljena poraba oblika **om** u mužkih samostavnicah, **ega** u genit. jednobr. od mužkih pridavnikah; ovako je priznat i kano samoglasnik, ter se je već počela živahna borba glede skladnje, gdje je preostalo jošte slabije blago.

Nu okaniv se daljnega razglabanja, šta još manjka slovenskomu jeziku, vratimo se k predmetu t. j. dielovanju Janeza Bleiweisa. Rodi se 19. studenoga godine 1808. u gradu Kranju (Krainburg); otac mu je tèrgovac; izučiv liečničstvo na sveučilištu bečkom, stavi se osobito na izučenje živinarstva (Thierarzneikunde), ter bude god. 1841. profesorom na kirurgičnom zavodu u Ljubljani. Dvie godine kasnije postav tajnikom gospodarskoga društva u Ljubljani ujedno primi uredništvo „Novicah“, koje je rečeno društvo nakanilo izdavati na korist i promak gospodarstvenih strukah u kranjskoj zemlji. Ujedno je, odkad se je god. 1861. pèrvi zemaljski sabor sabrao, član zemaljskoga odbora. — Bleiweis u rečenih je strukah radio kao riedko koi popularan list imade bo primierah, gdje su ga prosti seljaci, za koje narodne škole nisu učinile baš ništa, pozivali, neka im dodje razgledati gospodarstvo i zemlje uredjene sasvim

po pravilih, što su ih čitali u „Novicah“; al je ujedno u tom listu, namienjenom osobito kmetu i rukotvorcem ili zanatlijam, genialnim načinom znao spojiti i više duševne svërhe, načiniv time svoj list središtem raztèrkanih silah slovenskih, i to piesničkih, jezikoslovnih, historičkih itd. Stil mu je prost i popularan, da ga svaki seljak mora razumiet, točan, pa kad odgovara protivnikom svojih načelah, uz svu poznatu umiljatost znade biti i oštar.

Napisao je više posebnih praktičnih dielah, n. pr. „Bukve za kmeta, kako se imajo pri kupovanji, plemenjenji, reji in opravljanji konj obnašati“ (Ljublj. 1843); „nauk podkovstva“ (Lj. 1850); „nauk živinoreje“ (Lj. 1855). Osim toga na svietlo je dao čitanke za niže gimnazije („Slovensko berilo za III. gimn. razred, Ljublj. 1854; za IV. gimn. razred 1855“); „Koledarček slovenski“ (god. 1852—6) pun krasnih članakah iz pera Bleiweisova i inih spisateljah, ter je najbolje od tih sastavakah lietos napose obielodanio pod naslovom: „Zlati klasi“, u kojoj knjižici uz mnoge piesme i šest novelah imade tri narodo- i zemljopisna članka, a napose životopise o Valvazoru, Žigi Zoisu, Stanku Vrazu, Val. Staniću i Gjurgju Japelju. Uslied njegova nastojanja ustrojiše god. 1850. u Ljubljani učionu za podkivanje konjah i o živinskih bolestih. —

Šta je riedki taj muž svomu narodu kano branitelj narodnih pravah, to je svemu slavenskomu svietu po-

znato, ter uz svu čednost i tihano njegovo delovanje od ruskoga cara priznano god. 1862., kad je prigodom tisućgodišnjice ruskoga carstva u Nižjem Novgorodu i njemu podieljen ruski obred i to svete Ane.

Za kratak sastavak nije moguće, a kao što mislimo niti potriebno, da uz bujnu radnju na tom polju nabrojimo sve važnije podupiratelje i dopisnike „Novicah“, pa u obće pisce ove tretje dobe u slovenskoj literaturi; jerbo što dalje. to se više javlja ovakovih silah, odkada je novi sustav naukah, po ministru Thunu izveden, u nas probudio sasvim novo kretanje i micanje; pa u obće se o mladjih silah neda govoriti odlučnim načinom.

Medju starije važnije spisatelje spada M. Vertovec, M. Majar, Jovan Vesel-Koseski, Fr. Malavašić, Dav. Trstenjak i P. Hicinger. —

M. Vertovec, bivši župnik u ipavskoj dolini (Wip-pach), umro je 1851. Već je dosta rano napisao „vinoreju“ iliti plodjenje loze; zatim je sliedila kano najbolje mu i izvèrstno dielo „Kmetijska kemija“, koja je jednako kao i „vinoreja“ i sliedeće dielo na svietlo izašla kano dodatak od „Novicah“; ovo izvorno dielo od osobite je koristi za gospodarske učione, te je popularno, al ujedno i znanstveno izradjeno; južni Slaveni u nijednoj praktičnoj struci neimaju toli izvèrstna diela. Isto je tako počeo kano dokladu „Novicah“ izdavati popularnu sveobću poviestnicu i to po poznatom Weberovu dielu hi-

storičkom. Za slabo znanstveno vrieme, kada je počeo raditi o tom dielu, mora se priznati, da mu je dobar izbor glede onoga, što nam priobćuje; mane od diela spadaju na uzor mu niemački. Smèrt ga je prepriečila, da ju dovrši, ter ju dobrim uspiehom i samostalnije nastavlja P. Hicinger. I ovo dielo Vertovčevo pokazuje, da mu je duh skroz i skroz bio praktičan za naš narod. Slog mu je gladak i naravan, nu nije bez germanizamah; ali koj se jih pisac dosada može sasvim ukloniti?

Fr. Malavašić rodi se 1818 u Ljubljani, a umro je početkom 1863; življaše kano magister kirurgije u rodnom svom miestu, ter je u „Novicah“ za svoj narod radio sve od pèrve njihove dobe. God. 1849. uređivao je list „Pravi Slovenec“; iste je godine na svietlo dao slovensku slovnicu i pripoviest „Erazem v jami“; osim toga je mnoge popularne pripoviesti kao i mnoge pjesmice preveo iz niemačkoga; medju najbolje prozaične mu prevode spada bez pitanja „Zlata vas“ (das Goldmacherdorf) od H. Zschokke-a. Napisao je i mnoge izvorne pjesmice, nu bez višega poleta fantazije. Slog mu je okretan i lahko razumljiv, premda poniešto lokalan, t. j. sve do konca skorom takav, kakav mu je bio s početka.

M. Majar, rodjen 1809 u zilskoj dolini na Koruškoj, gdje je sada župnik, postojani buditelj i gojitelj slovenstva u domovini mu. God. 1846. na svietlo je dao „cerkevno pesmarico“, u kojoj knjizi imade stare cèrk-

vene pjesme ujedno sa napjevi; medju novijimi imade i starih narodnih. Suvremenik Vrazov, probudio se je u isto doba, kad je ovaj stavio se pisati ilirskim iliti hrvatsko-sèrbskim jezikom. Rodjen i on na najbližoj granici jezičnoj, nezaštićenoj ničim, pobojava se je za maleni svoj narodić, ter gledao, kako bi se tomu dalo pomoći. Nu kad mu je dielokrug ostao u Koruškoj, nije se odlučio ni strogo za slovenštinu ni za štokavštinu, već je želio, da se ova dva nariječja sliju u jedan. Smier svih dotičnih njegovih mislih najjasnije pokazuje mu dielo, što je god. 1848. u Ljubljani pod naslövom: „Pravila, kako izobraževati ilirsko naričje“ izašlo na svietlo. Imade krasan sadržaj i mnogo zlata, ter pokazuje mnogo znanja na polju slavenskih nariječja, al s druge je strane promašio glede sloga i jezika, koi priporuča u tom dielu; jerbo neima još primiera, niti će ga biti ikada, da bi slovničari umjetnim putem stvorili jezik. Daje se razumjeti predlog: Primite ovo ili ono naričje za književnu porabu; al je nepraktično načiniv samovoljan smies slovanski i oblikoslovan iz kajkavskoga i štokavskoga jezika kazati: Evo primi to za jezik svoj. — Nieki neizkusni mladji ljudi zbilja su se povelj za njim, ter se je jedva jezik otriebio od tih posliedica.

Napomenuti još imademo, da je dr. Miklošić jedno svojim uplivom kano slavista, onda kano profesor staroslavenskoga jezika na sveučilištu u Beču, gdje se ponaj-

više uče mladići iz Kranjske za učiteljstvo gimnazijalno kao i pravdoslovje, napokon čitankami za gornju gimnaziju, što ih je na svietlo dao pod naslovom: „berilo za 5., 6. i 7. razred“, mnogo doprineo promaku u slovenskom jeziku, što ga opažamo od god. 1850., ter smo ga napomenuli, počevši govoriti o tretjoj dobi slovenske literature; — dalje, da na polju bogoslovnom za narod rade dr. J. Muršec, Oroslav Caf (koi već od davna radi na slovenskom riečniku i slavenskoj slovnici, ter je manje sretno preveo Robinzona), i da je P. Robida — profesor u Celovcu — na svietlo dao kratku makrobiotiku i fiziku („Zdravje narbolji blago“; onda „naravoslovje ali fizika“ u Ljubljani god. 1849.); dalje da se Davorin Trstenjak, rodom iz Kraljevicah blizu Radgone u Štajeru, a sada župnik u sv. Gjorgju blizu Celja, za mladje dobe sretnim uspiehom bavio sa poezijom, kašnje se stavio na historičko izpitivanje najstarije dobe slavenstva u Evropi, ter da mnogostrano, obširno svoje znanje stavlja u historičko i jezikoslovno tumačenje imenah historičnih, zemljopisnih i osobnih načinom jako smielim; ter da mi u njem osobito štujemo onu stranu, kako on kao nijedan drugi razumije svoj narod u pričah i u narodnih običajih; napomenuv napokon, da se P. Hicinger, dekan u Postojni, marljivo bavi malo ne sa istimi strukami, koje smo nabrojili glede Trstenjaka, — to sve napomenuv preostaje nam još piesnički kralj ove dobe.

Jovan Vesel rodi se u selu Kosesu, spadajućem na obćinu Moravči, blizu Ljubljane, odkuda mu spisateljsko ime Koseski; nauke je izučio u Ljubljani i na sveučilištu bečkom, ter stupiv u službu kod kame-ralne uprave, postao je savjetnikom u Tèrstu, gdje je ostao sve do prije nekoličine godina, kada je uslied težke bolesti, zatekle ga 1852, od koje ga posliedicah nisu mogle spasiti abbanske toplice u Istriji, oslabio na tielu a uslied toga i na krasnom, bistrom, uzvišenom umu tako, da od te dobe nije mogao ništa više raditi na narodnom polju.

Piesnički um budio je u njem Richter kano učitelj poviestnice, koi je ujedno sam pisao piesme; s toga je već god. 1818. napisao pèrvi slovenski sonet, naštampan u „Laibacher Wochenblatt“ br. 24., a opet u Bleiweisovu koledaru god. 1862. Nu u svoj muževnoj snagi pojavio se je tekak, kad je god. 1844. car Ferdinando došao na slovensku zemlju, posvetiv ovom putu tri veličanstvene ode, dodane „Novicam“ od 4. rujna iste godine Slovenija njimi pozdravlja svoga vladaoca, ter mu pred oči stavlja, šta su niekoč i umom i mačem bili Slaveni, pak da se s toga ona smielo sa ostalimi narodi primiće k prestolju.

Uzvišenost je glavni značaj njegove poezije, fantazija mu je bujna i živahna, premda je, kad se je pojavio, morao biti već u dobi, koje je udes Šileru slomio

liru; a uza svu bujnost u svih mu proizvodih vlada strogo jedinstvo predmeta.

Neposredna je posliedica njegova pojavljenja bilo probudjenje skorom svekolike mladeži na narodnu radnju. Dočim su prije te dobe domorodci po riedko se javljali, uslied njegove poezije nastade živahnost, kakovoj prije toga po slovenskih zemljah nikada nije bilo traga. Njegovu se dielovanju posriedno ima i to pripisivati, da su ljudi u Prešernu počeli cieniti visoki piesnički um.

Pri tom imademo glede Koseskoga dvoje opaziti; jedno, da je na način Kollarov i Klopstokov svomu narodu pripisivao prošlost, o kojoj poviest ili jošte nije izgovorila odlučne odsude, ili danas sudi drugčije, ter mu je kadšto i lirična poezija poniešto retorična; drugo s toga, što po svojih službenih okolnostih nije uvijek živio u slovenskih krugovih, pisao je manje popularnim nego učenim načinom; s tim je srodno i to, da je u svoje piesmotvore često uzimao rieči uzete iz inih slavenskih nariječjah, čim se znatno umanjuje broj onih čitateljah, koji mogu kazati, da mu razumiju sva pojedina miesta njegovih poezijah; ter bi njegov način pisanja više vodio na učen jezik kao što je niemački, dočim je Prešern svakomu skroz razumljiv, tko mu može razumieti ideje. Mogao bi čoviek reći, da je on prema svojoj dobi možda na toliko preveć obširan u izboru riečih i oblikah, koliko je Prešern po dobi svoga

dielovanja više lokalan, tako da se kadšto nalaze i krivi oblici, n. pr. Mletak kao nom., čudi namiesto čudesa itd. A uslied napomenute one pomisli o slavenskoj prošlosti, poezija njegova kao od nijednoga drugoga pjesnika dubokim je napunjena uvierenjem, da Slavenstvo mora doći do svojih pravah, samo da svietu pokaže svoju valjanost duševnu i junačku. U tom je dakle Koseski narodu političkim vodjom, kao nijedan drugi pjesnik. Žalibože još mu nisu diela sakupljena na svietlo izašla, premda nam „Novice“ javljaju, da je na toliko ojačao umom, da se je latio sabiranja svojih pjesamah.

Izvorna diela, odlikujuća se strogim jedinstvom predmeta, razpadaju mu na lirične i epične. Liričnih napisao je više od epičnih; ja bi ga u tom kao i u glavnom duhu prisposobljao Klopstoku; jer su i nazori lirični srodni, oštri, bistrourni i niekako učeni. Primierom neka nam budu gore spomenute tri ode: „Slovenija caru Ferdinandu“. Smierno dvojeć, bi li se i ona, začuv prisizanje ostalih narodah austrijanskih, približila svomu vladaru, začuje s neba glas Klione, da su joj prednji prije svesvietne vlade gèrčke i rimske stražarili u Evropi, ter da su joj na glasu i umom i mačem; jer u trojanski su rat davali oružje, već su se proti Aminti maćedonskomu borili; tri cara gèrčka bijahu od njezine kèrvi. U tom otvori joj Kliona prošlost, ter se vide svi junaci i pèrvaci cèrkveni od

njezina koliena; te ovako ohrabriv se stupi i ona pred prestolje, da se svomu caru zakune na nepomičnu viernost. —

U drugoj odi pripovieda Slovenija, da svomu vladaru nemože donieti blistajući se vienac, kad su ga raznieli Kimbri, Goti i Huni, ter od juga Rimljani i Talijani kosti joj lomili. Strašna vremena! —

Save in Drave vode solze so bile in kri,

Zadnjega, zdelo se je de bila bo ura Slovincu.

Kano bujicom ili burom morskom prikrije nam se narod, kad se je baš Slovenija spremala na osvetu „ponalogu proroka Arkonskega“, ter Radagost na Padu oštro vojevao, a „Genserik, drugi moj sin, preplaval do Afrike sto rek“; u Rimu stao je Otokar, nu ovim je načinom domovina bez vojske, Siscia pade, Rupa, Optuj i ini gradovi.

Tri sto let in čez mèrtvačka je groza davila.

Dva samogoltna volka stoječa na levi, na desni
Z ojstrim jezikam iz ran gladno mi sèrkata kri;
Ropa nasiten Avar Dagobertu se hujšemu vogue
Misel razdvojena vsih glada enaka oba

V sèrce pomakata zob strupeni mi vedno protivna.

Neka Argaid, Ferdulf sviedoče, da je ostala slavna;
šest junakah osvietlalo si je obraz:

Samo, Borut, Ketumar, Privina, Bojnomir, Kocel. —

Tode prirojena moč razbita je bila na vedno,

Sin je nesreče razpor — brata mi brat nepozna
 „Vogni se, Horvat si ti! — Iz pota mi Krajnec, Korošec“
 Tak malopriden prepír dom ino moč mi drobi.

U tretjoj označuje nam se, kako su se Sloveniji
 izliečile težke rane, jerbo tiekom vremena propadaju
 imena i narodi, a njezina viernost stoji časa vihru. Pra-
 diedovi Ferdinandovi pritekli su u pomoć, Rudolf dao
 je svoja dva sina; ovako se prenù Emona, Pivka i Me-
 tlika, Rieka se probudi i Promona

In polovici moči slovenske trese Mletak (!) se.
 Al evo nove bure sa istoka; Miloš pade i Lazar,
 Gore slovenske so zdaj od Kope do Soče, do Drave

V žarku gorećih gèrmađ trombe zapadu na boj.
 i evo neprijatelj je svladan „sužnim nezvestim posmeħ“.
 — Nu i na duh može se pozivati, odkad su vladari
 znanostim otvorili vrata; tà imade Vegu, Valvazora,
 Voglara, Cojza i stòtinu inih muževah.

Srodne ima misli pjesma „Kdo je mar“, kojom
 proslavljuje slovenskoga seljaka glede radinosti i uma.
 Šteta, da mu je namienjena „Visoka pjesma“ ostala ne-
 dovèršena; jerbo godine 1850. izradio je samo uvod i
 pèrvu molbu (t. j. otće naš, koj jesi na nebesih; i sveto
 budi ime tvoje).

Epične, odlikujuć se mirnim, sigurnim, čvèrstim
 korakom u pripoviedanju, spadaju na najizvèrstnije mu
 proizvode. Ovamo ide poveća balada „Pohlep oslepi“:

Tèrgovac iz Bagdada sa jednim se dervišem spoji, da u začaranom niekom gradu dignu alemkamenja i bisera i zlata za dvadeset devah, nu tako, da ih svaki podèrži deset. Lakomi tèrgovac znade sve iztèrgnuti dervišu, a napokon i škatuljicu, napunjenu mastju, činećom, da čoviek vidi raj od bogatstva, čim si namaže jedno oko, a da osliepi, čim si namaže i drugo. Namazav si proti opomeni derviševoj i drugo oko, osliepi, pustahije ga opliene, a njega kano prosjaka sliepca dovedu u Bagdad. — Ovamo ide šaljiva pripoviest „zgubljeni raj“. Težak težko radeći sa svojom ženom Adama i Evu krivi zbog svojih trudovah. Jedan bogataš primi obodvojicu u krasan svoj dvor, ter im podieli najugodniji život; nu samo s tom pogodbom, da pri stolu od posljednje zdiele nesmiju skinuti pokrova, jer bi ih onda protierao iz dvora. Nu od prévelike ljubopitnosti skinuše ga, ter iz zdiele skoči miš, a oni moradoše ostaviti krasni raj. — A napose zaslužuje prekrasna poveća pripoviest „začarana puška“ (Novice god. 1847. str. 117.) pozornost slavensku, kao što ju je probudila Mažuranićeva: „Smèrt Smail Age Čengića“. Imajući 336 stihovah u mierilu ottava rima pripovieda, kako je Davud, bosanski Turčin, lažljivom ljubavju kćer od junačkoga Save znao sklonuti, da mu je začaranu pušku otčinu izručila, a onda, kad je Sava u bitci pao od svoje puške, ona kao Vlasta herli u bitku, ter ubiv Davuda stèrmoglavi se u strašan ponor.

Sin je nesreče razpor — brata mi brat nepozna
 „Vogni se, Horvat si ti! — Iz pota mi Krajnec, Korošec“
 Tak malopriden prepir dom ino moč mi drobi.

U tretjoj označuje nam se, kako su se Sloveniji
 izliečile težke rane, jerbo tiekom vremena propadaju
 imena i narodi, a njezina viernost stoji časa vihru. Pradi-
 diedovi Ferdinandovi pritekli su u pomoć, Rudolf dao
 je svoja dva sina; ovako se prenù Emona, Pivka i Me-
 tlika, Rieka se probudi i Promona

In polovici moči slovenske trese Mletak (!) se.
 Al evo nove bure sa istoka; Miloš pade i Lazar,

Gore slovenske so zdaj od Kope do Soče, do Drave

V žarku gorećih gèrmađ trombe zapadu na boj.
 i evo neprijatelj je svladan „sužnim nezvestim posmeh“.
 — Nu i na duh može se pozivati, odkad su vladari
 znanostim otvorili vrata; tà imade Vegu, Valvazora,
 Voglara, Cojza i stòtinu inih muževah.

Srodne ima misli pjesma „Kdo je mar“, kojom
 proslavljuje slovenskoga seljaka glede radinosti i uma.
 Šteta, da mu je namienjena „Visoka pjesma“ ostala ne-
 dovršena; jerbo godine 1850. izradio je samo uvod i
 pèrvu molbu (t. j. otče naš, koj jesi na nebesih; i sveto
 budi ime tvoje).

Epične, odlikujuć se mirnim, sigurnim, čvèrstim
 korakom u pripoviedanju, spadaju na najizvèrstnije mu
 proizvode. Ovamo ide poveća balada „Pohlep oslepi“:

Tèrgovac iz Bagdada sa jednim se dervišem spoji, da u začaranom niekom gradu dignu alemkamenja i bisera i zlata za dvadeset devah, nu tako, da ih svaki podèrži deset. Lakomi tèrgovac znade sve iztèrgnuti dervišu, a napokon i škatuljicu, napunjenu mastju, činećom, da čoviek vidi raj od bogatstva, čim si namaže jedno oko, a da osliepi, čim si namaže i drugo. Namazav si proti opomeni derviševoj i drugo oko, osliepi, pustahije ga opliene, a njega kano prosjaka sliepca dovedu u Bagdad. — Ovamo ide šaljiva pripoviest „zgubljeni raj“. Težak teško radeći sa svojom ženom Adama i Evu krivi zbog svojih trudovah. Jedan bogataš primi obodvojicu u krasan svoj dvor, ter im podieli najugodniji život; nu samo s tom pogodbom, da pri stolu od posliednje zdiele nesmiju skinuti pokrova, jer bi ih onda protierao iz dvora. Nu od prévelike ljubopitnosti skinuše ga, ter iz zdiele skoči miš, a oni moradoše ostaviti krasni raj. — A napose zaslužuje prekrasna poveća pripoviest „začarana puška“ (Novice god. 1847. str. 117.) pozornost slavensku, kao što ju je probudila Mažuranićeva: „Smèrt Smail Age Čengića“. Imajući 336 stihovah u mierilu ottava rima pripovieda, kako je Davud, bosanski Turčin, lažljivom ljubavju kćer od junačkoga Save znao sklonuti, da mu je začaranu pušku otčinu izručila, a onda, kad je Sava u bitci pao od svoje puške, ona kao Vlasta hèrli u bitku, ter ubiv Davuda stèrmoglavi se u strašan ponor.

— Osim ovih dielah u vezanom slogu napisao je nekoliko pokratjih novelah.

Na bezposleno pitanje, koji je veći pjesnik: Prešern ili Koseski, netreba ni odgovora; važnije je pitanje, zašto je Koseski jače i bujnije dielovao nego li Prešern? A odgovor je taj: što proizvodi od ovoga nesvietlucaju u prostom, duboko umietnom svom obliku, dočim su pjesmotvori od Koseskoga sjajniji i više retorični, ter ujedno narodu pokazuju tobožnju veliku prošlost, dočim se Prešernova lirika uvijek samo kreće oko unutèrnjih čuvstvah pjesnikovih; a za najveću stranu čitalacah mnogo je težija takova poezija unutèrnjega nego li vanjskoga svieta.

Prevođa h njegovih po obsegu mnogo je više od izvornih pjesamah; tako je uzvišenim svojim načinom preveo najliepše balade Šilerove, kao: Rukavicu, bor sa drakonom; Ibikove žerave, poručanstvo; osim baladah pjesmu o zvonu. K tomu preveo je iz ruskoga Državinovu odu o Bogu; onda poput Lomonosove „Ode po Hiobu“ složio je prekrasnu al teško razumljivu pjesmu: „Ne sodi“. Osim toga preveo je još „orjašku igraču“ od Chamissona; balade „verli muž“ (der brave Mann) i „divji lov“ od Bürgera; a napokon jednu stranu Šilerove „neveste mesinske“ (a Novice su naviestile, da je prevod dogotovljen o svemkolikom tom dielu); nu cviet svih prevodah jeste mu „Devica orleanska“, kojom je

piesnik hotio pokazati, pa i jeste majstorski pokazao, šta vieštak može već raditi u tom jeziku. — Iz ovo malo redakah vidieti je, šta je slovenska zemlja izgubila na tom visokom veleumu.

Napomenuv još, da je kano mladić u gore rečenom niemačkom listu osim napomenutoga slovenskoga soneta god. 1818. naštao više niemačkih baladah, kojim se već u idejah vidi mladahnost piesnika, al ujedno pravilnost u stihu, hoćemo za sve one, koji bi se s njegovimi raztepenimi dieli rado pobliže upoznali, u opazci na koliko moguće podpuno naznačiti piesmotvore njegove i gdje su naštampani *).

*) Sva su njegova diela od godine 1844. počamši izlazila u „Novicah“ ter broj prosto dodan znači stranu toga lista u naznačenom tečaju.

God. 1844. dodane su Novicam str. 141. gore tumačene tri ode: Slovenija Ferdinandu. — Grof Habsburški od Šilera (149). — Orjaška igrača (iz niem. str. 161). — Verli mož (od Bürgera str. 181). — Divji lovec (od Bürgera str. 205).

„ 1845. Zima, razgovor medju čoviekom i šumom (br. 7). — Legenda (br. 11). — Vjamo pade, kdor jo drugim koplje (novela o Lamprinu rodom Slovencu ili od Kurcole, koi je u sultansköm haremu našao svoju sestru, ter jednako bio srietan, kao Fridolin u sljedećem (br. 21—25). — Hoja na plavž (od Šilera br. 29—30). — Raj izgubljen (br. 36). — Vojaška (br. 46). — Vodotop ili ronac (od Šilera br. 50). — Bravcom h koncu leta v spomin (br. 53).

Osim obširnije napomenutih suposlenikah „Novicah“ imade jošte velik broj takovih, koji marljivo nastoje o promaku narodnoga obrazovanja; ovamo spadaju n. pr. Hašnik, Miroslav Vilhar, umiljat popularan pjesnik, koi svojim pjesmam dodava i napjeve (piesme štampane su mu u Ljubljani 1860, a napjevah izdao je već do pet svezakah), Javornik, Kobe, Ledinski (koi je napisao mnoge piesme), Oliban, Orožen, Raić (boritelj za prava narodnoga jezika u gimnaziji), Ravnikar (piše o pitanjih poviestničkih),

God. 1846. Pesem o zvonu od Šilera (37). — Bor z drakonom od Šilera (65). — Rokavica od Šilera (89). — Kdo je mar (veličanstvena piesma, kojom se proslavljaju sinovi slov. seljaka, 121). — Pohlep oslepi (133). — Oda Bog od Deržavina (191).

God. 1847. Novice za novo leto (1). — Ne sodi (srodna sa jednom piesmom od Lomonosova, 29). — Začarana puška (117). — Ibikovi žerjavi (193).

„ 1848. Naprej slavenski jug (davorija proti Magjarom, 171). — Devica orleanska (kano dodatak).

„ 1849. Komad od Messinske neveste (77).

„ 1850. Posvečeno bodi tvoje ime (13). — Uvod visoke pesmi in oče naš, ki si v nebesih (35). — Viribus unitis, piesma o tom, da će tri austr. naroda od Austrije odbiti svaku pogibelj (88).

„ 1851. Komad od Messinske neveste (189).

„ 1852. Devetnaesta piesma Ilijade (273).

Razlag (koi je po Majerovu naputku napisao Zoru, Zvezdice; a sada izdaje praktičan naputak za juridičko i političko-službena pisma i Pesmaricu), Šubic, Terdina, Volčić (osobito o narodopisu), Valjavec, koi kao i sljedeća tri spada na najbolje mladje pjesnike; L. Svetec (Podgorski, koi je napisav podosta liepih pjesmicah sada se stavio na znanstvenu prozu, ter u „Novicah“ sa Levstikom, M. Cigaletom, konačnim urednikom velikoga niemačko-slovenskoga slovara, u dva velika toma izašla na troškove preminula biskupa A. Wolfa, i sa J. Navratilom mnogo radio o čistjenju slovenskoga jezika), Levstik sa liepimi svojimi pjesmami i sa dobrim, žali-bože premalo cienjenim prevodom rukopisa kraljodvorskoga (Celovac 1856), Cegnar (prevadja mnogo iz niemačkoga), Žepić, Virk, V. Zarnik (piše novele, te je dosada jedini pisatelj humorističan) itd. itd. — A napose imade se napomenuti L. Toman, koi je u „Domo-rodnih glasih“ 1849 štampanih u Ljubljani pokazao krasan pjesnički dar; nu sada kano pèrvi zatočnik narodnih pravah na političkom polju, u javnih krugovih radi o tom, kako da se poskori rázvitak slovenskoga naroda. — Kraj Tomana imademo napomenuti preminulu njegovu suprugu Josipinu Turnogradsku, pisateljicu slovensku, koja, obdarena živahnom fantazijom, za različite časopise napisav prekrasnih novelah, prerano umre za mladjahne dobe.

Već se je godine 1848. duh napriedka u narodu toliko probudio, da „Novice“ nisu mogle zadovoljiti svim zahtievom. Nastala je „Zgodnja Danica“, koja sve do danas zastupa strogo cèrkvenu stranu literature; „Vedež“, znanstveno poučan list, uređjivan od gore već napomenutoga J. Navratila, „Pravi Slovenec“ od Mala-vašića, i politički list „Slovenija“, od M. Cigaleta, iz nje nastà službeni Časnik ljubljanski; svi ovi listovi izlazili su u Ljubljani; u Celju uređjivao je „Slovenske novine“ prof. Konšek, komu je danas i sama uspomena onih narodnih danah veoma nepovoljna i neugodna. Slavjansko društvo u Tèrstu izdavalo je „Jadranskoga Slavjana“ i to slovenskim i ilirskim jezikom, a god. 1850. počela je u Celovcu izlaziti „Slovenska bčela“ kao i „Školski prijatelj“, što ih je uređjivao A. Einšpiler.

Nu politička doba, koja je sliedila izza god. 1850., poparila je rano cvietje, ter do „Novicah“, „Zgodnje danice“ i „Školskoga prijatelja“ propadoše svi listovi, koji nisu oveli pèrve ili druge godine svoga života. Iz praha „Slovenske bčele“ god. 1858. ustade „Slovenski glasnik“, koji, uređjivan po Ant. Janežiću, poput pčele marljivom, glede beletristike i strožijih znanostih krasno nadopunjuje „Novice“. Imade tu liepih piesamah, novelah, slovničkih i naravoznanstvenih članakah; kritika je niekako osobito ovamo se obratila. Najvažniji suposlenici toga lista medju inimi jesu: Levstik sa

članci pjesničkim i slovničko-kritičnim; Valjavec, Cegnar, Jenko, Krek, Bilc i Umek sa poezijami; Erjavec i Tušek sa pripoviestmi i naravoslovnimi sastavci; Mandelc i Mencinger sa novelami; S. Šubic i dr. Stefan glede naravoslovja; J. Navratil sa članci osobito slovničkim.

Uz ovu radnju i sastavljanje „slovnice slovenskoga jezika“ u drugom izdanju (prvo izašlo je u Celovcu 1854, drugo je baš doštampano) izdao je Janežić godine 1861. „cvet slovenske poezije“ kano nastavak rekao bih „cvetja slovenskiga pesništva“ od J. Macuna, izašloga 1850 u Tèrstu; a napose prevažna mu je radnja, što pod naslovom „Cvetje iz domaćih in tujih logov“, u svežćićih malenih (dosada izašlo ih je 16 svezakah) izdaje izvorna diela, kao i prevode iz gèrčkoga, latinskoga i niemačkoga jezika, ter iz slaven-skih nariečjah. Ovako je iz českoga prevedena „Babica“, iz gèrčkoga „Kriton i Apologija“ od Platona, „Ajant“ od Sofokleja, „Memorabilia“ od Ksenofonta, „Georgika“ od Virgilija.

Još imademo ovdie navesti pedagoški list „Šolski tovarš“, koi pod uredništvom J. Prapotnika u Ljubljani izlazi od godine 1861., ter učiteljem narodnih učionah u toli neugodnih okolnostih kaže put, kako da i prama narodnosti svojoj rade u školah.

Najmladje javno glasilo jeste „Naprej“, političan list, ove godine utemeljen od Mirosl. Vilhara; glavni suposlenik mu je gore napomenuti Levstik *).

Napokon imademo još napomenuti, da je osobito uslied nastojanja preminuloga Slomškega u Čelovcu ustanovljeno „društvo sv. Mohora“, da popularne knjige pobožnoga sadržaja priredjuje osobito za prosti narod; a u savezu s njim kano svojina stoji „školskoga prijatelja“ nasljednik „Slovenski glasnik“, započet godine 1857., te uređivan po Andr. Einšpileru, koji je slovenske težnje osobito u listu „Stimmen aus Inner-Österreich“, propalom tekuće godine, branio stalno nu nesretnim po njega uspiehom.

Dovršiv ovako pregled poučne literature, preostaje nam da govorimo još o narodnoj poeziji.

Slovinci kano takovi nikada nisu došli do samostojne poveće države, ter im dakle prošlost nigdie nije pružala prilike za junačke pjesme. Samo za vrijeme turskih ratovah, gdje su političke okolnosti silile naš narod, da si je na skoro svakdanjem bojištu često imao sam pomagati (samostojni vodje bili su n. pr. grofovi Turjaški (Auerspergi), Thurn, Lamberg, Lenković), tada samo vi-

*) Odkad je ovaj kratki pregled dovršen u rukopisu, žalibože je prestao „Naprej“, i to koncem rujna o. g.

dimo, da je narod osietio u sebi junačku samostalnu kèrv. Nu i u tom nisu svi Slovenci jednako zastupani. Sudeć po dotičnih narodnih pjesmah, moralo bi se dati u poviestnici dokazati, da su Turci više navaljivali na Kranjsku, nego li na onaj dio Štajera, koji je između Save i Drave — lahko da su se ugibali Zagreba i Varaždina. Zato jedna kranjska narodna pjesma (Vraz str. 35.) pripovieda, da su Kranjci takovim ratovom mnogo više privikli od Štajeracah i Korušacah. — Uz to su Slovenci po Hèrvatskoj, Slavoniji itd. ratujući upoznali se sa pričami i pjesmami o Kraljeviću Marku, ter je o njem ostala uspomena u niekojih pjesmah — i ova strana sèrbsko-hèrvatske narodne poezije mogla bi slovenskim mladim pjesnikom služiti kano spona ili vezilo obajuh plemenah. Odavle donesoše Slovenci i priče o kralju Matiji Korvinu. — Al se već i s toga izvora, gdje i o kome su nastale slovenske ove narodne pjesme junačke, lahko daje tumačiti, zašto neimaju pravoga sriedotočja, kao što ga imadu sèrbske narodne pjesme; zašto su pojedine te pjesme medju sobom bez ikakova saveza; zašto su napokon mužke glave po Sloveniji do tuljenja poput alpinskih pjesamah u falzetu oniemile, kao što to Drobníč napominje u „Novicah“, ter pievaju skorom izključivo samo žene i napose dievojke. A ženski se glasovi čuju po svoj Sloveniji svigdie i skorom u

svako doba; njihovi glasovi ore u cèrkvi kao i po kućah i poljih *).

S toga narodnu poeziju skorom izključivo obradjuje ženski spol i to više liričnu stranu. — Nu kao što A. Grün u svojem pomno složenom predgovoru, dodanom prevodu slovenskih narodnih piesamah (Volkslieder aus Krain. Leipzig. Weidmann 1850.) obširnije razvija, i ovo narodno piesništvo propada, jedno s razlogah razvijenih već pri likom Volkmerovih piesamah, a drugo, što u dalnjem razvitku svakoga naroda dolazi vrijeme, gdje se narodno piesništvo ima ukloniti umietnoj poeziji, budući da ova obećaje ili pruža plodove od više vriednosti.

Al zato stariji plodovi kano čisti znakovi narodnoga razvitka i prirodjene mu snage negubivaju svoje vriednosti; već sa gledišta, kako se je razvijao i obra zovao narod, kao i s toga razloga, da umietni piesnici lasno vide put, kojim se narod najlakše daje voditi na piesničkom polju, treba da se marljivo sabiru važni ovi dokazi o razvitku našega naroda.

*) O tom nam sviedoči već i neumèrli naš Stanko Vraz u II. strani Djulabijah, gdje nam pieva:

br. 58: Čuješ li ti piesni?

To nij pienje ševah,

Ni gèrlie, slavuljah,

Neg slovenskih děvah.

br. 60: Tko nje nije slušô

Pievat: Svet! Svet! Sveta!

Nezna, koja razkoš

Čeka onkraj sviota.

Glede cèrkvenih je piesamah o tom nastojao Ma-tija Majar, ter je u svojoj sbirci cèrkvenih piesamah god. 1846. obielodanio, što se je u tom pogledu boljega po cèrkvah pievalo. Ove su starije piesme barem po kranjskih cèrkvah ustupile miesto mnogo boljim umietnim plodovom, kao što su n. pr. piesme Potočnikove i inih.

Glede ostalih se piesamah premalo u tom čini kraj bujnosti, kojom ih je stvarao slovenski narod. Po različitih časopisih izdavaju se ponajviše raztèrkane posamezne piesme, tako da se njimi piesnik teško može služiti kano uzorom; pak se i pri tom s druge strane obično nepostupa, kako bi valjalo; jer se toli često zaboravlja, da u narodnoj poeziji nije samo sadèržaj, nego još više jezik i oblik piesme svojinom narodnom; promieni piesme, pak nisu više valjano mierilo za onoga, ko i po njih kani suditi o stanju naroda (vidi o tom A. Grün u rečenom predgovoru XVIII).

Već je Vodnik 1807, iz više varianatah prepisav junačku narodnu piesmu „Lamberg in Pegam“, znatno ju promienio, kad je sve po tri stiha svezao u jednu rimu. Isto tako vidimo u Čbelici niekoje narodne, ugladjene umietnom rukom, pa isto vidimo na jednoj od najkrasnijih takovih piesamah, naštampanoj u 5. knjizi od Čbelice, te se promiene dotične brane u „Novicah“ 1853 str. 21. time, da je po mislih Koseskoga i inih Vuk Štefanović takodjer gladio na piesmah po njem iz-

danih. Dok goder vlada ovako skroz krivo mnienie — o čem nam je porukom značaj i poštena rieč Vukova, pa osobito okolnost, da citira gdje se pievaju, ter se zbilja često mnoge čuju jednako u ustih narodnih — ostat će uvijek vierodostojne samo pjesme, što ih je Stanko Vraz god. 1839. u Zagrebu izdao pod naslovom: „Narodne pjesni ilirske, koje se pievaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske“; dalje medju mnogobrojnim, u „Novicah“ i inih slovenskih listovih naštampanimi pjesmami samo one, kojim je i po sadržaju i po obliku jasno vidieti stroga izvornost. Jerbo što se tiče Danjkova diela „Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajerskem“ štampana u Radgoni 1827, već je Šafařík u Čas. česk. muz. 1833. II. 169. istinu kazao, da „vlastně nikoli původně národní, ale od vydavatele a snad i jiných básníkův pro národ složené, na mnoze jalové písňe s přidavkem pohádek“, koje su zastavice ponajviše narodne. A o mlohavom izdanju Abaclovu pod naslovom „Koroške in štajerske pesmi“ veli isti Šafařík u Čas. česk. muz. 1833. str. 451.: „Jsou to ledajaké, jalové a bezchutné čmaraniny nějakého polučeneného tkadlce a jiných žákův p. Ahacle, nikoli národní písňe, kteréž ale p. vydavatel do neba velebí, osůpiv se při tom na zpěvy vlastně národní, kteréž prý sám pekelní čert skrze své pomocníky na svět vychrlel“

a mezi lidi jako kůkol mezi pšenici rozsil“. — Isto tako piesme, što ih je sabrao prognani Poljak Korytko, ter Blaznik od god. 1839. do 1844. izdavao u pet svezakah osim pèrvoga svezka ili u obće nisu narodne, ili su navlaš ugladjene (vidi str. XIII. i XIV. Vrazova izdanja). — Gradivo za drugi svezak Vrazova izdanja sve još čeka bieli dan; kada mu hoće svanuti? I neće li se naći nitko, da po časopisih raztèrkane narodne piesme kritičnom rukom sabere u jednu cielost? —

U sriedini medju naučnom i narodnom poezijom stoji Kurnik, rukotvorac živući u Ljubljani; imade mu dobrih mislih osobito šaljivih i humorističnih (n. pr. „pekvata krača“ Novice 1860. 46., koja niekako spominje na „proklete grablje“ od Dežmana); nu osobito ga rima zavadja, da mu je amo tamo posao nevaljao; a napose morao bi se čuvati zamèršenijih vèrstih pjesništva, kao što u pjesmi „o lanu“ (Novice 1857. str. 192.), gdje stane nasliedovati Šilerovu pjesmu o zvonu; a za ovakovu stvar neima mu duševnih silah. —

Pregledav ovako, kako se je slovenski narod razvijao od Trubera pa do današnjega dana, vidimo, da se je korak prepolaganoga napredka pospiešio tekar od god. 1843. Glavni stup u toj sgradi bio je i jeste nam niže svećenstvo, ter će tako ostati, dok narod nezadobije u pisarnah i u školah pravah, koja ga idu; onda će tekar onomu se stupu pridružiti gradjanska strana na-

roda. Već se i sada dan po dan širi polje radnje i broj poslenikah, te se je u III. dobi osim strogo cèrkvenih stvari više učinilo, nego li prije za sve tri stotine godina našega razvitka. Naravno da osobito u tom napreduje jezikoslovna strana, ter se teži zatim, da se piše u duhu samoga naroda. Još je stranom preostala radnja o slogu u duhu narodnom; jer je istina, što je Levstik kazao s početka sastavka o mnogobrojnih pogriješkah slovenskoga stila (Novice 1858. str. 3.), da su u mnogih spisih često niemačke misli izrečene slovenskimi riečmi. A to se neće skroz promieniti, dok ostaju okolnosti, kao što ih je već Kopitar na str. 53. i 54. svoje slovnice opisao, kako t. j. slovenski dietčak 8 do 10 godinah star, dakle još malo znajući o jeziku, ostavi slovensko rodno mjesto, ter ide u grad, gdje malo u društvu, a skorom ništa u školi nedobiva narodne hrane duševne, a da se Teutoniji gospodujućoj prikupi i preporuči, imade nastojati, kako bi zaboravio ono od svoga jezika, što je naučio od svoje matere. U tom leži glavna teškoća, da se jezik nemože očistiti germanizamah, premda i u tom podosta ide na boljak. Naši literati pa i narod sám od tolikih stolietjah drugo nečuju, nego germanski jezik i germanske misli; s toga nam se danaske čini manje shodno a često i suvišno, da se iz niemačkoga jezika prevadjaju takove stvari, koje po svojoj naravi nisu za prosti narod, već za izobraženjake; jer

su ovi možda već prije dielo čitali ili slušali u niemačkom izvoru, a čitanje iz gola rodoljubja t. j. s toga, jerbo je pisano narodnim jezikom, neće mnogo dielovati u narod. Pružaj narodu dobre pa i nove hrane duševne, pak će biti ploda. S toga tko u sebi osieća zadaću, da osobito poezijom stane buditi narodni duh, neka iz udobnosti izključivo ili ponajviše nevadi iz jezika, koji s njim znadu svi njegovi čitatelji; romanski jezici a osobito srodna nam slavenska nariječja takodjer imadu preobilno gradiva; a napose neka se svaki mladji književnik potpunou nauči štokavski (hèrvatsko-sèrbski) jezik, imade li volju, da pospiešuje dalnji razvitak slovenske literature. Premier Stanka Vraza, koji je u Gradcu živući napisao najkrasnije svoje dielo (Djulabije), neka nam bude dokazom, da se, imajući stalnu volju, slovenski literat lahko nauči ovo toli mu srodno nariječje.

Dovèršiv ovako teoretično - kritični pregled slovenske literature, evo nekoliko piesamah iz te literature, budući da će medju Hèrvati i Sèrbi riedke biti piesme Vòdnikove i Prešernove, dočim su one od Koseskoga raztepene u devet tečajah „Novicah“.

A. Iz Vodnikovih piesamah:

Mojim rojakom.

Krajnc! tvoja zémlja je zdráva,
Za pridne njé léga najpráva,

Polje, vinograd,
 Góra, morjé,
 Rúda, kupčija,
 Tebe redé.

Za uk si prebrisane glave,
 Pa čédne nu terdne postave;

Iše te sréča,
 Um ti je dan,
 Najdel jo bóš, ak'
 Nisi zaspán.

Glej stvárnica sve ti ponudi,
 Le jemati od njé ne zamudi;

Leniga čaka
 Stergan rokàl,
 Palca beraška,
 Prazni bokàl.

(Stvárnica = natura, narav.)

Věřšac.

Najviši snežník nad Triglavom.

Na Veršacu doli sédi,
 Neznán svét se ti odprè;

Glej med sivih pléš u srédi
 Zarod žlahtnih rôž cvetè.

Sklad na skladu se zdvidúje
 Golih verhov kamni zíd,
 Večni Mojster ukazuje:
 Prid' zidár se les učít.

Divja koza prosta skače,
 Od muh daleč je govéd',
 Planšar z' Nino po domače,
 Po sneg' lovic iše sléd.

Ak vihář drevi valóve,
 Beži v' skale plašni trop,
 Stresa votli glas bregóve,
 Grom majè nebežki strop.

Kmalo sonce čisto seje,
 Iz jezér stokrat bleší;
 Star mecesen redi veje,
 Vétru, zimi v' bran stojí.

Tukaj bistra Sava zvira
 Mati pevske umnosti,
 Jezér dvanajst kup nabira
 Šola zdrave treznosti.

Tje pogledaj na višáve,
 Kir Triglav kupí v nebó;
 Štej snežnikov goličáve,
 Kar dèrží nardalj okó.

Tamkaj ravno Forlaníjo
 Benečansko tu morjé,
 Dol globoko Hrovatíjo
 Švajca béle gor glavé.

Bliz je polje Goratána,
 Orat vidim Štajerca,
 Bližni sosed mi Lublána,
 Silska, Trolska majerca.

Pod velikim tukaj Bógam
 Breztelesen bit želím,
 Čiste sape sréd mej krógam
 Menim de na neb' živím.

(Les = le sim = ovamo; planšar = planinar; dèrvim = gonim,
 tieram; trop = čopor; strop = svod, zgrada; mecesen = ariš
 (Lärche); kupeti = kipieti; Goratan = Gorensko; sklad = vèrsta.)

Nemški in slovenski konj.

Nemški konj slovénimu reče:

„Brate, kaj medlíš na cést’?

Ti li noga, glava neče,

Al se ti neljubi jést’?

Mene v dobri vèrsti ’májo,

Men’ se trikrat ovs ponúd’,

Čiste noge mi igrajo,

Vrat nosim ko labúd.“

Kranjska pára milo pravi:

„Tud bi lahko jez bil tak,

Al tepejo me po glavi,

Lačen morem stati v mlak’.

(Vrat ima se čitati: urat.)

B. Iz Prešernovih piesamah:

P e v c u.

Kdo zná,

Noč tèmno razjásnit’, ki táre duhá!

Kdo vé

Kregúlja odgnáti, ki klúje sercé

Od zóra do mráka, od mráka do dné!

Kdo učí

Izbrísat' z spomínja nekdájne dní,
Brezúp prihódnych oduzét' spred očí,
Praznôti vbežáti, ki zdájne morí!

Kakó

Bit' hóčeš poet in ti preteškó
Je v pèrsih nosít' al pekèl, al nebó!

Stanú

Se svojiga spómni, tèrpi brez mirú! —

(Duhá, 4. pad., kano živuça stvar; zor = zora; stanù, mirù, 2. padež.)

Slovó od mladosti.

Dni mójih lépša polovíca, kmálo,
Mladósti léta! kmálo ste minúle;
Rodíle vé ste mēni cvétja málo,
Še téga róz'ce so se kòj osùle,
Le rédko úpa sónce je sijálo,
Vihárjev jéze sò pogósto rjule,
Mladóst! vendèr po tvòji tēmi zárji
Sercé britkó zdihúje, Bog te obvárji!

Okúsil zgódej sim tvoj sád, spoznánje!
Vesélja dokaj strúp njegóv je vmóril:
Sim zvédil, de vést čisto, dobro djánje!

Svet zaničvâti sè je zagovóril;
 Ljubézen zvésto nájti, krátke sánje!
 Zbežále stè, ko sè je dán zazóril,
 Modróst, pravičnosť, učénost, devíce
 Brez dót žal'vâti vídil sim samíce.

Sim vídil, de svoj čóln po sápi sréče,
 Sovrážna komur je, zastónj obráča,
 Kak véter njé naspróti tému vléče,
 Kogàr v zibéli víd'la je beráča,
 De le petíca dá imé slovéče,
 De človek tóliko veljá, kar pláča.
 Sim vídil číslati le tó med námi,
 Kar úm slepí, z golfijami, lažámi!

Te vidit', gèrje víditi napáke,
 Je sèrcu ráne vsékalo kerváve;
 Mladósti jásnost vender mísli táke
 Si kmálo iz sèrcá spodí in gláve,
 Gradóve svítile zída si v obláke,
 Zeléne tráte stávi si v pušáve,
 Povsòd veséle lúčice prižíga
 Ji úp goljfi, k njim iz stísk ji míga.

Ne mísli, de dih pérve sáp'ce bóde
 Odnéset tó, kar mísli sò stvaríle,

Pozábi kòj nesréc prestánih škóde,
 In rán, ki so se kómej začelíle,
 Doklèr, brez dná de smò polníli sóde
 'Zučé nas v stárjih létih časov síle.
 Zató mladóst! po tvôji tèmni zárji
 Sercé zdih'válo bó mi, Bóg te obvárji!

(Kmaló = bërzo = koj; rjuti = biesniti; dokaj = dosta; strup = otrov;
 zastonj = badava; kar, kogar, komur, kadar, po konačnom r =
 staroslav. же, rieč biva odnosnom (relativnom); gèrji = gerdji.)

Izmedju sonetah:

a) Slovníčarom našim.

Al práv se piše káwa ali kafha,
 Se šóla nóvo-čèrkarjev sèrdíta
 Z ljudmí prepíra stáriga kopíta,
 Kdo njih pa právo tèrdi, to se práša.

Po pámeti je táka sôdba náša,
 Ak je od káfhe káwa bólj'ga žíta,
 In bóljše obdélana, in bólj políta,
 Naj se ne piše kafha, ampak ka wa.

Ak pa po čèrki bóljša jéd ne bóde,
 In zavolj čèrke ne terpí nič škóde,
 Obhája táka misel nas Slovénce,

De právdajo se ti možjé zna biti,
 Za kàr so se nekdájni Abderiti
 V slověči právdi od oslóve sence.

(Prašati = pitat, nastalo iz prositi.)

b) O pridi smèrt.

Življénje jéča, čas v nji rábelj hudi,
 Skèrb vsakdan mu pomlajena nevésta,
 Tèrpljenje in obúp mu hlápca zvésta,
 In kàs čuváj, ki se nikdar ne vtrudi.

Prijazna smèrt! predolgo se ne múdi:
 Ti ključ, ti vrata, ti si srečna césta,
 Ki pelje nas iz bolečine mésta,
 Tje, kjer trohljivost vse verige zgrúdi;

Tje, kamor moč preganjavcev ne séže,
 Tje, kamor njih krivic ne bo za námi,
 Tje, kjer znebí se človek vsake téže,

Tje v posteljo postlano v čèrni jámi,
 V kateri spí, kdor va-njo spát se vléze,
 De glasni hrúp nadlóg ga ne predrámi.

(Ječa = tamnica; rabelj = kèrvnik; obup = zdvojenje; kas =
 kajanje; znebiti se = oprostiti se; hrup = buka; nadloga = nevolja.)

c) Udes Slovenije.

Viharjev jeznih mèrkle domačije
 Bile pokrajne naše so, kar Samo!
 Tvoj duh je zginil, kar nad tvojo jamo
 Pozabljeno od vnukov veter brije.

Obložile očetov razpertije
 Z Pipinovim so jarmam sužno ramo;
 Od tod samó kèrvavi punt poznamo,
 Boj Vitovca in ropanje Turčije.

Minule sreče so in slave časi,
 Ker vredne dela niso jih budile,
 Omolknili so pesem sladki glasi.

Kar niso jih zatèrle časov sile,
 Kar raste rož na mladem nam Parnasi,
 Izdihljeji, solze so jih redile.

C. Izmedju piesamah I. Koseskoga.

Kdo je mar?

Vse doseže, kar mu drago,
 Bodi slava, bodi blago;

Vse doseže sosed moj.
 Dlan domá mu ne odreče,
 Gre na tuje, dobro steče
 Njemu zlata kaplja znoj.
 Vidši tujce krasne čine
 Se zavname iz daline —
 Kdo je mar?
 Mi zapojmo: Rodovine
 Je slovenski oratar.

Čujte bor, vojaške roje!
 Krogla žvižga, boben poje,
 Grad vali se v sip in prah.
 Vragu peta se zabliška,
 En junak za njim pritiska,
 Udri, udri, mah na mah!
 Kjer zadene, iskra šine,
 Šest jih pade, kjer porine;
 Kdo je mar?
 Ta pogumen korenine
 Je slovenski oratar.

Blaga polna tèrg in cesta,
 Barka plava v daljne mesta,
 Velki kupec pošlje vse.
 Nam nanese mire, zlata,

Njemu vse odpèrte vrata,
 Zemlja skor njegova je.
 Kupi polje, plavž, grajšine,
 Dnarja meri na štèrtine,
 Kdo je mar?
 Ta bogati korenine
 Je slovenski bogatar.

V zbor učenih, veda slava,
 Stopi moder, bistra glava,
 Vse jezike sveta zna.
 Če zapoje, vse pogleda,
 Na katedru grom beseda,
 Zvezde šteje, pravdo da.
 Svet posluša modrovine,
 Se začudi koncu tmine,
 Kdo je mar?
 Taka glava korenine
 Je slovenski oratar.

Nek se trudi v sodni hiši,
 Rase krepko, viši, viši,
 Pravde čist, železen hram.
 Vse ga slavi, vsi so vneti,
 Zvezda se na pèrsih sveti,
 Cesar clo ga čisla sam.

Kakor sonce iz višine
On zasije, krivo zgine,

Kdo je mar?

Ta pravičen korenine

Je slovenski oratar.

Pusti svet, opravke svoje,

„Sursum corda“ v domu poje

Mož pobožen, rajski svat.

Vse obèrne v božjo slavo,

Mitra kinči sveto glavo,

Papež piše: „Ljubi brat!“

Kadar grob nemilo zine,

Angelj čist na svetu mine,

Kdo je mar?

Ta pobožen korenine

Je slovenski oratar.

Bodi v tugi, bodi v šali,

Zmir ponižno Boga hvali,

Ter ne zabi rojstva nit,

Skaz je njemu krasno lice,

Uma, sprave, sle, pravice

Zvezdojasen, čist osvit.

Če zavist lizuna zvine,

De zamèrdne sin kèrtine:

Kdo je mar?
 Zagromimo: Čast očine,
 Scer slovenski oratar!

(Tujče = tujjinac, slabiji prema njemu; bor = borba; blaga = polna, t. j. sta, su; plavž = gvozdar; vnet = zapaljen, užitjen; skaz = dokaz; sla = slast; zamèrdniti = drugati se; lizun = prilizavalac.)

Odlomak pjesme „Začarana puška.“

Ki Saveta bi vidil puško krasno,
 Odrevenel bi čudeža zavzet;
 Z obročki cev je kinčena opasno,
 Deset srebèrnih, zlatih je deset,
 Košenih zvezd bleši se peta jasno
 Kot beli sneg svitlobe sončne vnet,
 Od bata visi gostih čopov troje
 Iz čistih svil rudečorožne boje.

Scer druge tud z obročki zlatnim jako,
 In svilenim so čopi kinčene,
 Po Banjaluci puškarji enako
 Vdelavajo blešeče zvezdice;
 Pa kdo ti strelki dal krepost je tako,
 De sprožlej vsak protivnika podre,
 De vsaka krogla, ktera v cev ji zajde
 Gotovo tud sovražno sèrce najde?

In z Delimam, ki sploh previdno trojnim
 Varenim jeklom je okovan grozil,
 Z Arnautam divjim, ki oklepam bojnim
 Klobučine ovit je šestkrat bil,
 In z drugim' scer sovražniki nebrojnim
 Je Sava se, Vostinski beg, boril;
 Kot pajčine predre stvari kovane,
 Kot suhi list vareno jeklo zmane.

Njegova čast razlega se široko,
 Od ust do ust v okraj'ni zadoní.
 Vse kèršeno poštuje ga visoko,
 Stèrmevši del o puški govori
 Mohamedanstvo ranjeno globoko,
 Na levi, desni straha omedlí,
 Zaupno ga domače ljudstvo slavi,
 Sovražno se treptaje v miru spravi.

In glej! Davud, vojšak ponosne Rame,
 Nar lepši Turk, nar hrabriši tačas,
 V orožnici si krasno puško sname,
 S cekini poln nabaše svilni pas,
 Pod pasho citre zlatosvitile vzame
 Iz dvanajsterih narmilejši glas
 Zapusti v petek banjaluške zide,
 V nedeljo v grad vostinski samši pride.

Po vodbi viž prebira strune pično,
 Vse deklice poslušajo ga kar,
 Na miloglas obèrne godbo lično,
 Vsih pèrsi so britkost in zdih in mar;
 Zapoje pesem od ljubezni mično,
 Nastazija mu vèrže rožo v dar,
 Mu rožo vèrže, k sèrcu rahlo segne,
 Zarudi v lice in domú pobegne.

Bat = kundak, okas; čop = kist, kita; scer = istinabog; spro-
 žlej = hitac; trojnim valjda bi moralo biti: v trojnim; zmanem,
 zueti = slomiti, satèrti; snamem = skinem; nabasati = natèrpati;
 pično = fino, tanko; viža (Weise) = napiev.

Slovenija caru Ferdinandu.

ob veselim dohodu v Ljubljano l. 1844.

Trojno ovenčan unuk vladarjev iz hiše Rudolfa
 Zgodnimu soncu enak sveta v ogledu stojiš,
 Kron sedmero bleši v škèrlatu sedeža tvojga,
 Silnih narodov devet varje ti slavo in dom,
 Sme se iz temnih osod približati zvesta Slovenja?

Smé rudorov Ti, o Knez! odpreti ljubezni neskončne,
 Ktera do tebe rodú vnema slòvenskiga kri,
 Kaplico slabo boječ pridružiti morju svitlosti,

Ko Ti visoki prestol soncetemnivi gradi,
Svoje prisege poklon določiti vrisku narodov?

Čula žvižgati meč sem tvoj iz požonskiga hriba,
Duše ko skazal si sklep stranom čveterim sveta,
Čula v radosti sem rujoveti českiga leva,
Čula odgovor gromeč brata jadranskiga sem,
Ko prisegovali so bregovi Veltave, Pada.

Željno prašaje, al smem se šteti med Austrije stebre,
Ali na zboru dèržav moja beseda velja,
Sini slovenski al so v številu zemlje junakov,
Tudi za mene razpet al je istorie list?
Slišim iz neba oglas ponosne Klione grekinje;

„Kako ti dvomiš? mar treseš se člo, ti moja ljublenka,
Ker ti imena s kèrvjo Rimic ni pisal in Grek?
Dvigni se, dvombe nastran! prestolu dostojno se bližaj.
Slava je tvoje ime, slava porod ino rast,
Zvedi iz mojih ust, kaj bila si svetu od nekđaj.“

„Preden Bizanc ino Rim verige kovala narodam,
Bila Evropi si varh! večje li hvale želiš?
Tvoja žarila je kri od ledniga Balta do Jadre,
Mirnimu svetu razum, bojnimu bila si meč,
Zlobi gotova zajez med jutram in divjim zapadam.“

„Tebi kmetija domá, kupčija po morju slovele,
 Jeklo v trojanski prepir vitezam dajala si,
 Tvojih poznal je pušic britkost macedonski Aminta,
 Bil arbelski je breg priča slovenske moči,
 Ko sta za zemlje oblast borila zapad se in iztok.“

„Kar je visokiga um, častitiga desna storila,
 Ptuje ostalo ti ni, slave deležnica si;
 Grom je slovenski krotil narode v jeziku latinskim,
 Černiga morja prestol tvojih junakov je bil,
 Pravda, Dioklecian, Belizar, so ti trojka sestrancov.“

Reče, — in temni oblak nekdanjih časov razdeli,
 Glej; pred mano stoji vitezov krasni izbor:
 Agron, silni brodnik, jadranskiga morja krotitel,
 Pinez, Brem ino Bolc, dika slovenske kèrvi,
 Skèrdilaj, Pleurat, brezbrojno vitezov drugih.

Medju ženami potem, Teuta ponosna Ilirka,
 Zraven Ravenski jetnik, velikodušni Baton,
 Hrabri Metulčanov rod, sloboden do zadniga zdiha,
 Z vencam mnogi junak, ptujimu ljudu ponos,
 Trikrat škèrlatnikov šest gromivših iz dvojniga Rima.

Zdaj, ko junake spoznam, velikane hrabrosti svoje,
 Vname se v sèrcu ko blisk vrednosti lastne mi čut,

V pèrsih otajanih vir odpre se goreče besede,
 Kjer se bežeči govor djanja v svitlosti žari,
 In Ti ljubezen redim gorečo v junaškemu mozgu.

Tako se bližam, o Knez z bogastvam dlana in uma,
 Gradov Ti ključe podam verno na zlatni blazin',
 Verlo namestvana sem od pet krat pet sto županov,
 Moje prisege oglas Donava sliši in Pad,
 Donava sliši in Pad slovenskih junakov oblubo.

Blago, življenje in kri, visoki Vladar! Ti posvetim,
 Bistri v sodbi razum, u boju nevžugani dlan,
 Tvojimu rodu na čast, na zgubo protivnikom Tvojim
 Snuje v osèrčju mi duh, cuka na bedri mi moč,
 Hrast se omaje in hrib, — zvestoba Slovincu ne gane!

(Škèrlat = grimiz; rudorov = rudnik; soncotemnivši, bolje bi bilo
 sonce temneči; steber = stup, soha; mar = kaj? morebiti? varh
 = straža; jeklo = čelik, nado; pusica = strielica; otajati = to-
 piti; žugati = prietiti; omajati = kolebat se.)

Nekoliko riečih,

!koje su u tom dielcu za Slovence manje razumljive.

Amo, sim; amo-tamo, semtertje,
Além kamen, dragi kamen.

Bacati, metati.

barem, vsaj.

baš, ravno.

baviti se, pečati se.

bezposlen, a, o, brez dela.

bieda, nesreča, žalostno stanje.

biegunac, begun (kateri beži.)

bo = ker (lat. enim)

*bočljivo, bodljivo, zasoljeno, pi-
kavno.*

bodriti, podbadati, zbujati.

boljak, napredek, poboljšanje

boraviti, živeti.

brak, zakon = ženitba.

breviar, lat breviarium (Brevier.)

brižno, skrbljivo.

buduć, budući da = ker (bodoč.)

*bujan, -jna, -o, silen; živ in
polu česa; bujnost subst.*

bujica, huda voda (Giessbach.)

*Cielokupan, na, o, obsežen,
cel.*

*Čardak, t. j. stražarnica na tur-
ski meji.*

čestitka, gratulatio (vošilo!)

često, večkrat, pogostama.

činiti se, zdeti se.

Dà = dapače, še celo.

dakle, torej, tedaj.

dičiti, slaviti.

djelateljnost, delavnost.

dio, del.

dionik, deležnik, particip.

*doba, samostavno ime; če se skla-
nja, znamenjuje veći obseg
časa (Periode); kot neskla-
njaven samostavnik srednjega
spola = čas.*

donieti = donesti.

dok, dokler.

dok-goder, = dokler-koli.

dokučiti, doseći, spoznati.

dubok, a, o, globok.

Gadni, grdi.

gdie-goder, kjer-koli.

*Gèrb, znamenje žlahte al plem-
stva (Wappen.)*

*glasilo, t. j. novine (sredstvo za
oglašivanje.)*

godina, leto.

grad. mesto (urbs.); — *janin*,
mestjan.

gradivo, tyarina (Stoff.)

gradjanski, mestni.

gvozden, na, o, železen.

Hèrliti, hitriti.

hoću, slov. hočem. — Ču, češ,
će, ćemo, ćete, će; slov.: bom,
boš, bo itd.

Ili, iliti, ali.

in -a, -o, drug, a, o.

isti, tisti.

istina, resnica.

išta, le malo kaj.

izčezavati, (-čeznuti), minuti,
zgubivati se, zginiti.

izključivo, izključno (exclu-
sivno.)

izobraženjak, omikanec.

izpostovati, izdelati, doseči.

izrieka, izreka (izrikom = na-
ravnost.)

iztraživati, preiskovati.

izvor, izvir.

Jednom, enkrat, nekdanj.

jeknuti, zajekniti, zglasiti se.

jerbo, ker.

jeste, je.

još, *jošte*, še.

Kadšto = *kadkada*, v času,
semtertje.

kakav, kakoršen.

kakogoder, kakoršenkoli.

kaniti, hoteti, nameniti.

kano, ko, kakor.

kasan, pozen, kesen.

kazati, kazati, povedati.

književnik = literat.

koi, *koja*, -e, kateri, ki.

kolieno, pleme.

kolievka, zibelj.

kolovoz, avgust.

kora, skorja.

korak, stopinja.

koriti, grajati, kregati.

kotar, okraj.

krasoslovan, estetičen.

kroz, skoz.

krug, okolica, okrog.

kucati, trkati.

kuća, hiša.

kuditi, psovati, kregati.

kula, tverdnjava, stolp.

Lasno, lahko.

latiti se, lotiti se.

ljubopitnost, radovednost.

loš, suh, slab, neveljaven.

loza = trs.

Ma, čeravno.

mana, e, napaka, pogreška.

manjkati, tal. mancare.

mèrziti, sovražiti.

micanje, gibanje.

mierilo, mera.

misale, bukve, iz katerih se
bere maša.

mladjahnost, mladost.

mlohav, a, o, slab, plitev, a, o.

možda, morebiti da, morda.

Nabrajati, naštevati.

nadriime, priimek, zdevek
(Spotname.)

nagraditi, nadariti.
nakana, namen; -iti, -niti.
nakupiti, nabrati.
nalazim, nahajam (najdem, particip, perf. našav-ši.)
nalik, podoben.
naperen, navert, obèrnjen.
napose, posebno.
napokon, nazadnje, končno.
naputak, poduk, kazalo.
nasilje, sila.
naslada, užitek, slastno vživanje.
nastati, lat. fio, postati.
nastojati, skrbeti, truditi se, subst. nastojanje = skrb.
našav, od najti dionik perf.
naviek = na vek, vedno, zmiraj.
nazor, pogled, misel (Ansicht.)
nedostatak, nepopolnost, pomanjkanje.
nego, ampak, kot.
nehajstro, nemar (lenoba.)
nehotice, nehoté.
neprekidan, nepretrgnjen.
nesklonost, neprijaznost.
neumoran, na, o, nevtrudljiv.
nevalja-o, la, o, neveljaven.
niešto, niešta, nekaj.
nigdie, nikjer.
ništa, nič.
nit, še ne.
novotarija, nova reč, nova umetnost.
nužda, potreba.

Občiti, obhajati, hoditi s kom.
običan, navaden.
obielerodaniti, na svetlo dati.

obitelj, rodovina, družina.
obratiti, obrniti.
obrazovanje, omikanje.
obširan, obsežen.
očekivati, čakati.
odabrati, izbrati.
odanle, od tam.
odliepim, odbeliti, odlupiti.
odmah, koj, hitro, brzo.
odnošaj, razmer (ratio.)
odsutnost, nepričujočnost.
ogroman, a, o, grozno velik.
odsele, od sadaj.
odviše, preveč.
okaniti se, opustiti kaj.
okretan, gibčen.
omladina, mladost.
oniemiti, potihniti (niem = mu-tast.)
opet, zopet, spet.
opetovati, ponavljati.
opredieliti, predeliti, naznamnati.
oriaški, velikanski.
osiegurati, zgotoviti.
osiečati, čutiti.
osietiti, očititi.
osim, razun.
osnivam, oslanjam, naslanjam,
osobito, -ost; posebno, -nost
osveta, maščevanje.
otvoriti, odpreti.
ov, a, o, ti, ta, to.
ovako, tako.
Oveli = ovehli brez cvetja; (gl. venem = vahnem, welken.)
ozbilnost, resnoba.
označiti, naznamnati.
ožujak, Martius (sušec.)

ovamo = amo, sim.

Panem, padem, -sti; u dio pa-
sti = komu biti, dobiti.

par, on mu je par = vrsten,
toliko jak kot oni.

patnja, trpljenje

perivoj, rajski vrt.

pojav, pokazanje.

pèrkositi, upirati se.

plod, sad.

po, u sestavljenih besedah, n. pr.

podobar = precej dober.

pobieda, zmaga.

pobuditi, izbuditi.

počelo, začetek, prvina (ele-
mentum.)

podlistak, Feuilleton.

podnipošto = ni po što = nikako.

podosta, precej dosti, veliko.

pogibelj, nevarnost.

pogoditi = zadeti, pogoj delati.

pojam, pojem (Begriff.)

pojav, prikazanje.

pokret, napredek, pomaknenje.

polet, zlet, povzdignjenje

pomaljevat, kazati se (moléti.)

poman, natanki, točen, pazljiv.

ponajviše, največ del.

ponor, ponikve (kjer se voda

pod zemljo zgubi v luknjo.)

pop, mašnik, duhoven.

poput, (predlog z genit.) kakor.

poruka, porók.

poskoriti, pohitriti.

poslenik, delavec.

pospèrdno, nalašč. za smeh.

pōspiešiti, pohitriti.

potanji, nekaj tenek, na tanjko.

povod, priložnost, vzrok, pridka
(Veranlassung.)

pradied, predded.

prama, proti = do (v prijaznem
zmislu, n. pr. ljubav prama
bogu.)

pravac, ravnilo (Richtung.)

pravedan, na, o, pravičen.

prekinuti, pretrgati.

premda, akoravno, da si tudi.

preminuti, vmreti.

premotriti, premisliti.

prenieti, prenesti.

prenuti ze, zbuditi se.

preraditi, predelati

prestati, nehati.

prevesti, ve-dem, predstaviti iz
enega jezika v drugega.

prevrāt, prekucija.

pribrajati, prištevat

priča, narodna pripoved.

pridievak, pristavek, dodatek.

priečiti, zadržavati

prijati, tekiniti, od koristi biti.

prikrojiti, prirezati.

prilika, priložnost, primer.

priređiti, pridelati, narediti.

pristati na što, dovoljiti.

privoiknem, navadim se.

prizoropun, a, o, poln prizo-
rov.

probitačno, koristno, dobro.

probudjivanje, zbujanje.

pročelje, začetek, čelo knjige
(pro-čelo, -a.)

progonstvo, preganjanje.

prolaznina, plača za hojo (skozi
tunel.)

promak, napredovanje.

promašiti, ne zadeti, krivo iti,
al vstreliti.

promiēna, premen.

propovied, pridiga; *-nik* = gar.

prosinac, december.

prosudjivanje, presojevanje.

prozboriti, pregovoriti, reči (be-
sedo.)

prozor, okno.

pružati, raztegovati, davati.

puk, kot samostavnik = narod;
pridavnik = gol (puka laž =
gola laž.)

pun, a, o, poln.

pustahija, razbojnik.

Raditi, delati.

radnja, delo.

rat, boj; *-ovati*, vojskovati.

razglabanje, razlaganje, raz-
kladanje.

razkoš, slast.

razlog, uzrok.

razmērsiti, razviti, razjasniti.

razmniva, fantazija.

razpra, razprtija.

razriečje, podnarečje.

raztrkan, a, o, razkropljen.

razvitak, razvoj

redak, vrstica.

rieč, beseda.

ruga, svaritev, kreg; *rugati se*,
zasmehovati koga,

rujan, september, kimovec.

Sa = s, z (predlog), (cum; de.)

sačinitelj, zložitelj.

sadržaj, zadržaj (zapopadek.)

sakupiti, zbrati, nabrati.

šavkolik, ves, vsa, vse.

sbog, vidi zbog.

seljak, kmet.

selo, vas.

sgrada, karkoli je sezidano, po-
slopje, hiša.

shodan, dna, o, pripraven, na-
menu primeren.

siečanj, januar, prosinec.

siedoglav, siv, sivoglav.

sigurno, gotovo (securus.)

sila, moč.

skinuti, sneti (n. pr. s police.)

sklopiti, vstanoviti, skleniti.

skroz, skoz in skoz.

slavohlicpan, slave lačen,

slika, podoba.

slog, stil, zlog.

smērviti, zgnjesti.

smiel, a, o (partc.) predrzen
(audax.)

smier, namen.

smatrati, na tanjko pregledo-
vati (intueor.)

snaga, jakost, moč.

spadati na koga = čigav biti.

spasiti, rešiti.

spojiti, zvezati.

spominjati, napominjati (govoriti
o čem), omenjati kaj.

spona, vezilo, vez.

spotakn-em, *-uti*, spodbodem.

spotaknutje, podbujenje.

spremati, spravljati, pripravljati.

srodan, od enega roľu.

stališ, stan.

stati, stanem, začeti.

stignuti, doseči.

stihotvorstvo, sostavljanje sti-
hov = verstic.

stranom, z ene strani (ali-ali.)
strog, hud, na tanki, ojster.
struka, vrst (baža.)
stup, stolp, podpera.
suplemenik, žlahtnik, sorodnik.
suposlenik, sodelavec.
supruga, žena, zaročnica.
suvišan, odveč, nepotreben.
suvremenik, sočasnik, kateri z
 nami ob enem času živi.
svanuli, daniti se.
svéršitt, dokončati.
svetjenik, duhoven, mašnik.
svietovnjak, posvetnik.
svigdie, *svagdie*, povsod.
sviedočiti, pričati; *sviedok*, priča.
svietlucati se, blesketati (schim-
 mern)
svojina, lastnost.
štamparija, tiskarnica.
štampati, tiskati, natiskovati.
što, ki; kaj; ker.
štokavski, hrvato-srbski.

Takav = *tukov*, tak, takoršen.
takmiti = *tekmati*, *takmačica* =
 ; *tekmečica* (wetteifern.)
takodjer, tudi.
te = *ter*, in, ter.
tekar, še le.
težak, delavec.
težiti za . . . , hiteti za, težo
 imeti kamor.
težnja, nagon.
tihan, a, no, tih.
time, s tim.
tja do, celó do.
tišina, tihota.
to (veznik) pak (nemški: so.)

tobože, bojè (simulate, angeb-
 lich.)
točan, natanjki.
točka, piknja, mesto.
toli - koli, toliko, kolikor.
trag, sled.
trajati, držati, trpeti (dauern.)
tumačiti, tolnačiti.
tvaranje, delanje, zlaganje.
tvrđnja, trdenje (Behauptung.)

U z genit. znamenjuje lastnino,
 n pr. *u otca su knjige* = otče
 imajo knjige.
učenik, učenec.
udes, nesreča, vrok.
udobnost, ugodnost, zložnost.
ukloniti se, ogniti se, varovati se.
umiljat, mil, a, o.
umotvorina, umetnost, umetno
 delo (Kunstwerk.)
uništavati, uništiti, vničiti.
upliv, delovanje v koga (Ein-
 fluss.)
uprava, vodstvo (Verwaltung.)
upoznadem se, spoznam se s kom.
uskrisitelj, buditelj od mrtvih.
uslied, vsled, poleg.
ustrojiti, vstanoviti, osnovati.
uvierenje, preverjenost.
uvući, vvléči.
uz, poleg, kraj.
uzastopce, korak po korak.
uzor, izgled (ideal.)
uzpreći, stegnuti = stisniti na
 manji prostor, stesniti.
uzradim, naredim, (uz poka-
 zuje prihodnjost.)
životvoriti, oživiti.

Vaditi, jemati iz česa.
valjda, valjada = veljá da, menda.
već, 1. že, 2. = nego.
vcoma, zelo, prav.
věrviti, gamzeti (wimmeln.)
viekovit, večn.
viěštak, izurjenec.
vratiti se, vrniti se.
vrieme, čas.
vulgata, služben latinski text
 novega zakona od sv. pisma.

Za, sa genit. znači vrieme
 n. pr. za carice M. Terezije
 imperante Marija Th. (während
 der . . .)
zaboravljati, -viti, pozabiti.
zadaća, naloga.
zaměršěn, zmeden, zmešan.
anatlija, rokodelec.
zanešěn, navdušen.

zaštita, bramba.
zašto, zakaj.
zatočnik, zagovornik.
zauzimati se, skrbeti.
zavadjati, zapeljevati.
zaviet, obljuba (votum); *stari i
 novi zaviet*, stari in novi za-
 kon (pri sv. pismu.)
zavod, ustroj (Institut.)
zbilja, zares.
zbivati se, goditi se
zbog, zavljo.
zdiela, skleda.
znak, znamenje.
zvuk, glas (zvukoslovje = glaso-
 slovje.)
žica, e, struna.
žitelj, stanovnik.
život, življenje.
župa, fara; **župnik**, fajmošter.

